Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 87 (9462) | Суббота, апрель 13, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 коп.

Республиканың чамдык үлетпүр бүдүрүлге, транспорт, тудуг организацияларының болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының 1974 чылдың бирги кварталында ажылдаанының түңнелин солунчуң бо номеринде чырыткан.

Республиканың ажылышчилери! Беш чылдың тодарадыкчы чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты чер болганга калбартып, ооң дээштиин бедидээлинер!

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

ТЕМПИНИ УЛАМ КҮШТЕЛДИРЕР

Тоску беш чылдың дөрткү чылында планыг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседирин шалымчы күш-ажыл-биле хандырар! СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыында чаңгыланган бо сөстерни миллион-миллион совет кижилер деткээн. Беш чылдың дөрткү чылының планын күүседири болгаш ажыр күүседири беш чылды ниитизи-биле чедиишкиннинг доозарынга тодарадыкчы ужур-дузалыг, чурттуң экономиктиг күүзүн быжыглаарынга болгаш чоннуң чаагай чорүүн бедидеринге чоруур байдалды тургузаар.

Тываның үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, тудуг организацияларының коллективтери бо чылды эки эгелээн. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери продукция бүдүрерин эрткен чылдың ол-ла үеазинге деңнээрге 9,2 хуу күүседткен (бирги кварталда), пландан ажыр 1105 мүн рубльдиг продукциязын, ооң иштинде 1300 тонна даг-дүгүн, 7,7 мүн кубометр дилиг материалын, барык 9 мүн эжеш хөм болгаш кидис идиктерни, 674 тонна чалан сүт продукциязын бүдүрген.

Чер-чер Советтериниң үлетпүр ниитизи-биле бирги кварталдың продукция бүдүрер база сайгарар планын эрткен чылдың ол-ла үеазинге бодаарга 9 болгаш 6,3 хуу ажыр күүседткен. Үш айларның даалгазын «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарның коллективтери. Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезин, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черин, эзт комбинады болгаш туулбу заводу база өске-даа черлер чедиишкиннинг күүседткен. Республика бүдүрүлгелери бирги кварталда эртем-техниктиг дөпшилгеже, бүдүрүлгеге мурнакчы дуржулганы шингээдип алырынче, технология чорудуушкунарын сайыраргайжыдарынче, ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның мергежилин бедидеринче, социалистиг чарышты калбартырынче улуг кичээнгейни уландырып келген. Ол чорук үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлинин бүгү өзүлдезин ажылчыннарның санын өстүрбейн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле чедип алган. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 105,2 хуу, азы эрткен чылга удур 9,3 хуу өзүлделиг күүседткен.

Бүдүрүлгениң ажыктын бедидер талазы-биле бо чугула ажылга эки түңнелдерни Каа-Хемиң хөмүр-даш разрезинин, «Тыва кобальт» комбинаттың, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинің коллективтери чедип алган.

Үш ай иштинде керээ ёзугаар кылыр ажылдарның планын республикага ниитизи-биле 105,3 хуу, азы эрткен чылдың ол-ла үеазинде турганындан 3 хуу өзүлделиг күүседткен. «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» тудуг трестери, автоөруктар тудар болгаш септээр бүдүрүлге эргелери, өске-даа черлер бирги кварталдың планын ажыр күүседткилээн.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында автотранспорт бүдүрүлгелериниң мурнакчы коллективтери республиканың улус ажыл-агыйын болгаш чоннуң хандырар хүлээлгезин эжикидер дээш чаа күш-биле ажылдан, чүктер соөртүлгезин дүргедедир, ажыктыг эвес соөртүүшкүнүн болгаш автомобильдериң аная турар чорүүн кызырар, материалдарны болгаш кывар чүүлдү камныг чарыгдаар талазы-биле социалистиг чарышты калбарткан.

Ооң ачызында Тыванын транспорт эргелери бирги кварталда чүк соөртүлгезиниң планын 100 хуу, пассажирлер соөртүлгезин 101,5 хуу күүседир аргалыг болган.

Республиканың харылзаачылары бирги кварталдың планнарын кол көргүүзүлер талазы-биле ажырган. Садыг, коммунал ажыл-агый болгаш амыдырал хандырылгазы улам ыцайгы хөгжүлдүн алган. Бирги кварталда күрүне болгаш кооператив садыының саарылга планын 100,7 хуу күүседткен, азы эрткен чылдың ол-ла үеазинде деңнелден 5,8 хуу өзүлделиг болган. Республиканың чонунга пландан ажыр 300 мүн рубльдин ямы-бүрү бараанныгын саткан. Күрүне садыының бүдүрүлгелери январь-февраль айларда элээн өзалдап ажылдаан, ынчалза-даа ону март айда эжикиткениннен чонга 195 мүн рубльдин бараанныгын немей саткан.

Ниитинин чемненилге черлериниң коллективтери планныг даалгалар күүселдезин хандырган. Бирги кварталда өзүлде эрткен чылдың ол-ла үеазинде турганындан 4,7 хуу өзүлделиг болган. Чонга ачыдуза чедиреринин квартал планын республика ниитизи-биле күүседткен.

Бирги кварталда чоруткан чамдык эки түңнелдер маргыш чок. Ынчалза-даа бистер СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң айытканы ышкаш үлетпүр, транспорт, бүдүрүлге коллективтериниң, тудуг организацияларының, чоннуң амыдырал хандырылга черлериниң кылын чоруткан ажылдарының түңнелин шүгүмүүлекчи ёзуби-биле коор, кичээнгейни бар болуп турар четпестерже болгаш ажыглаттынмайн турар курлавырларже мөөңнээр, улус ажыл-агый адырларының мурнунда турар чаа сорулгаларны шинтирлээрининң оруктарын дилеп тывар ужуруг бис.

1974 чылдың бирги кварталында 6 бүдүрүлге черин продукция бүдүрер болгаш сайгарар планны күүсетпээнин, а 7 бүдүрүлге черин продукция бүдүрер хемчээлди эрткен чылдың ол-ла үеазинден эвээжеткен болуп турары канчаш дувөренчиг эвезил? Бин-Хем болгаш Тожу районнарның үлетпүрү продукция сайгарарының квартал планын күүсетпээн.

Чамдык бүдүрүлгелер бирги кварталда тургускан күүүлерни дыка багай ажыглаан. Чижээ, «Тудуг кезектери» комбинат. Терлиг-Хаяда мөңгүн суунун бүдүрүлгези, Кызылдың болгаш Чадаананың хлеб заводтары бүдүрүлге хемчээлинин планын күүсетсе-даа, эрткен чылдың ол-ла үедеги деңнелиннден чавыс ажылдаан.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ниити санының 26,5 хуузу күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле даалгаларны күүсетпээн. Чадаананың хлеб заводу болгаш тараа хүлээп алыр пунктузу, «Сельхозтехниканың» Бин-Хем салбыры болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестин Туранда ыяш белеткээр пунктузу, Кызылда пиво заводу, үлетпүр тудуг материалдарының каттыжышкыны болгаш өскелер-даа ацаа хамааржыр.

Республиканың дыка хөй бүдүрүлгелери механизация дериг-херектелдерин кошкак шингээдип ап турар, ынчангаш аьш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң (начальнигы эш Коганков), үлетпүр тудуг материалдары каттыжышкында (эш Лушников) хол-биле кылыр ажылдарның деңнелгүүр улуг. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелериндe байдал база ындыг. Бирги кварталда республика бүдүрүлгелериниң коллективтери бүдүрүлге хемчээлин эрткен чылдың ол-ла үеазинге бодаарга 16,1 хуу өстүрер деп социалистиг хүлээлгезиниң негелдезин хандырын шыдаваан, херек кырында күүселде 9,2 хуу болган.

Бүдүрүлгени техниктиг дерип-чепсеглээрин тодарадып, бар күүүлерни болгаш курлавырларны улам долу ажыглаарын хандырып, бүдүрүлге чорудуушкуннарын комплекстиг механизастаарын база автоматчыдарын калбартырын, мурнакчы дешилгелиг технологияны, эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин ажыглаарын хандырып турар СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң салганы үндезин айтыырларны туруштуу-биле шинтирлээрин ажыл-агый болгаш техниктиг удуртукчулардан, хөй-ниити организацияларындан негеттинин турар.

Бистің үлетпүрүвүстүң мурнунда турар сорулгаларны боттандырарда бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын экижидерге эргежок чугула. Кызылдың хлеб, Чадаананың сүт заводтары болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер продукция бүдүреринин техниктиг негелдезин хажыдын турганы бирги кварталда ылерээн. Аъш-чем үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелери багай шынарлыг продукция бүдүре бээр таварылгалар бар.

Республиканың транспорт организациялары чүктү болгаш пассажирлерни чогуур хемчээлинге чедир ам-даа соөртүп шыдаайн турар. Тываның транспорт эргелели (эш Кошкер) бирги кварталда чүк соөртүрүнүң талазы-биле планны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн. 6 млн. хире тонна-километрни чедир соөртпээн болгаш орулгалар планын күүсетпээн, хүлээлгеде айытканындан 25 мүн тонна чүүктү чедир соөртпээн. Шагаан-Арыгның, Ак-Довуракның автобүдүрүлге черлери, Кызылдың № 1 болгаш 3 АТБ-лери чүк сайгарар талазы-биле планнарын ажыр күүсетпээннерге саватты-рын

(Төвчүү 2-ги арында).

ХАФЕЗ АСАДТЫҢ МОСКВАДА КЕЛГЕНИ

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааның ёзугаар апрель 11-де Араб Социалистиг Катап тургустунуушкун партиязының Чингине секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асад сирия партия-чазак төлээлерин баштап алган, Совет Эвилелинде албанның аян-чоруун кылын чедип келген.

Самолёттуң чадазының чанында Хафез Асадты СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов олар уткуп алганнар.

Сирия Араб Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарын аскан Внуково аэродромунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы А. М. Клычев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары А. М. Георгадзе, ССРЭ-ниң министрлери Е. Е. Алексеевский, Б. П. Бугаев, П. С. Непорожний, Н. А. Щелоков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, албанның өске-даа кижилери база-ла Хафез Асадты уткааннар.

Чепсектиг Күштериниң үш хевири — чадаг, шериглериниң, ужудукчуларының болгаш далайжыларының хүндүлүг таныылын ужудуушкун шолунге чыскааган.

Сирия Араб Республиканың болгаш ССРЭ-ниң Күрүне тиминерин күүсеткен.

Н. В. Подгорный биле Хафез Асад совет дайынчылар чыскаалын эргин көргеп.

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин болгаш Хафез Асад машинага олурупкан. Болук машиналар хоорайже углаап чорупкан.

Мотоциклчилериниң хүндүлүг танныылы-биле үдеткен автомашиналарның эрткени хоорайның кудумчуларынга болгаш шөлдерінге Сирияның болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктарын, «Президент Хафез Асад, кирип коорлаңар!», «Совет болгаш сирия улустарының найыралы делгерезин!»— дээн кыйгырыгларды аскылаан турган.

Хафез Асад-биле кады толээлериниң составында кирип турар Араб Социалистиг Катап тургустунуушкун партиязының (АСКП) Чингине секретарының оралакчызы Абдалла Ахмар, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының экономика айтыырларының талазы-биле оралакчызы, АСКП-ниң удуртулга черинің кежигүнү Мухаммед Хейдар, хой-ниити ажылдарының министри, Араб Социалистиг Эвилелдиң секретары Абдель Ганн Каннут, планнаашкын херектериниң талазы-биле күрүне министри Мустафа Халлядж, коммуникация министри, Сирияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң кежигүнү Омар Сибаи, Евфрат плотинаазының херектериниң талазы-биле министр Мунир Ваннус, экономика болгаш даштыкы садыг министри Мухаммед Имади, Сирияның ССРЭ-де элчизи Жамиль Шайя.

Совет талаадан чугаалажыышкынларда киржип турарлар: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, а ол ышкаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин, Совет Эвилелиниң Сирия Араб Республикада элчини Н. А. Мухитдинов, ССРЭ-ниң ТХМ-ниң коллегия кежигүнү М. Д. Сытенко.

Совет-сирия харылзааларының айтыырларын чүректің ханыыдан, кайы-кайыындаа эки билчириниң байдалынга чугаалажып көргеп, Совет Эвилели биле Сирия Араб Республиканың арызына найырал болгаш кады ажылдажыыла ийи күрүнеиниң улустарының үндезин эргежыктарынга дүгжүп, бүгүнниитинин тайбыңын быжыглаарының хөрээнге бараан бооп турарын талалар сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Сирия Араб Республикага, араб улустарының шынныг хөрээнге, оларның израиль агрессиялга удур тайбың хөрээ дээш демиселиннге Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның деткимче, дузаламчызын Сирия тала бедин-биле үнелеп көргенин илереткен. Совет-сирия найыралдыг харылзааларны улам калбартын, быжыглаарының айтыырларының талазы-биле боттуг болгаш тодаргай санал-онал солчуушкуну болган.

Делегей байдалының дугайында санал-онал солчуушкунунуң үеазинде Чоокку Чоор чүкте байдалче онза кичээнгейни салган. Чоокку Чөөн чүкте Израильдың чагырыкчы болуктериниң болгаш оларны даштыкыдан деткип турар күштериниң буруузуби-биле тайбың хөрээнге айыылдыг дүшкүүрдүг чорук ам-даа турбушаанын олар демдеглээннер.

Чугаалажыышкынларны эмдаа үргүлчүлээр.

(СЭТА).

СОВЕТ-СИРИЯ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин оларның Араб Социалистиг Катап тургустунуушкун партиязының (АСКП) Чингине секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асад-биле чугаалажыышкынары апрель 11-де Кремльде эгелээн.

Чугаалажыышкынларда сирия талаадан киржип турарлар: АСКП-ниң Чингине секретарының оралакчызы Абдалла Ахмар, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, даштыкы херектер министри, АСКП-ниң удуртулга черинің кежигүнү Абдель Халим Хаддам, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының экономика айтыырларының талазы-биле оралакчызы, АСКП-ниң удуртулга черинің кежигүнү Мухаммед Хейдар, хой-ниити ажылдарының министри, Араб Социалистиг Эвилелдиң секретары Абдель Ганн Каннут, планнаашкын херектериниң талазы-биле күрүне министри Мустафа Халлядж, коммуникация министри, Сирияның Коммунистиг партиязының ТК-ның кежигүнү Омар Сибаи, Евфрат плотинаазының херектериниң талазы-биле министр Мунир Ваннус, экономика болгаш даштыкы садыг министри Мухаммед Имади, Сирияның ССРЭ-де элчини Жамиль Шайя.

Совет талаадан чугаалажыышкынларда киржип турарлар: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, а ол ышкаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин, Совет Эвилелиниң Сирия Араб Республикада элчини Н. А. Мухитдинов, ССРЭ-ниң ТХМ-ниң коллегия кежигүнү М. Д. Сытенко.

Совет-сирия харылзааларының айтыырларын чүректің ханыыдан, кайы-кайыындаа эки билчириниң байдалынга чугаалажып көргеп, Совет Эвилели биле Сирия Араб Республиканың арызына найырал болгаш кады ажылдажыыла ийи күрүнеиниң улустарының үндезин эргежыктарынга дүгжүп, бүгүнниитинин тайбың хөрээнге бараан бооп турарын талалар сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Сирия Араб Республикага, араб улустарының шынныг хөрээнге, оларның израиль агрессиялга удур тайбың хөрээ дээш демиселиннге Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның деткимче, дузаламчызын Сирия тала бедин-биле үнелеп көргенин илереткен. Совет-сирия найыралдыг харылзааларны улам калбартын, быжыглаарының айтыырларының талазы-биле боттуг болгаш тодаргай санал-онал солчуушкуну болган.

Делегей байдалының дугайында санал-онал солчуушкунунуң үеазинде Чоокку Чоор чүкте байдалче онза кичээнгейни салган. Чоокку Чөөн чүкте Израильдың чагырыкчы болуктериниң болгаш оларны даштыкыдан деткип турар күштериниң буруузуби-биле тайбың хөрээнге айыылдыг дүшкүүрдүг чорук ам-даа турбушаанын олар демдеглээннер.

Чугаалажыышкынларны эмдаа үргүлчүлээр.

(СЭТА).

Хафез Асадтың алдары дээш

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Совет чазак Араб Социалистиг Катап тургустунуушкун партиязының Чингине секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асадтың алдары дээш апрель 11-де Кремльдиң Улуг ордузунга дүштеки шайлалга тургускан.

САР-ның Президентизи-биле кады дүштеки шайлалгага ооң баштап келгени сирия партия-чазак төлээлериниң кежигүннери база чораан.

Совет талаадан дүштеки шайлалгага барган эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. И. Мазуров, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы А. М. Клычев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. В. Архипов, В. А. Кириллин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң даргалары А. П. Шитаков болгаш Я. С. Насриддинова, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары А. М. Георгадзе, ССРЭ-ниң министрлери, күрүне комитеттериниң даргалары, албанның өске-даа кижилери.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев дүштеки шайлалга үезинде чүве чугаалаан.

Араб Социалистиг Катап тургустунуушкун партиязының Чингине секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асад харыы сос ап, чүве чугаалаан.

Эштер Л. И. Брежнев биле Хафез Асадтың чугаалаарын чыылганнар улуг кичээнгейби-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары бооп турган.

Дүштеки шайлалга хүндүткелдиг, найыралдыг байдалга бооп эрткен.

(СЭТА).

ЧУРАГАЙЛАР ЧҮНҮ КӨРГҮЗҮП ТУРАРЫЛ?

1974 чылдың апрельдиң 1-ниң медээзи-биле алырга, республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында эзт база сүт бүдүрүлгеан эрткен чылдың ол үеазинге деңнээрге мындыг болуп турар:

Көргүзүүлер	1973 ч. (тонна-биле)	1974 ч. (тонна-биле)	1974 чылда 1973 чылга удур хуузу
Эзт бүдүргени (дириг деңзи-биле)	2880,1	2941,6	102,1
Ниити саттан сүт	5902,8	6394,8	108,3
Бир инектен ортумаа-биле саттан сүт (кг-биле)	335	364	108,7

Колхозтарга болгаш совхозтарга 1974 чылдың бирги кварталында эзт бүдүрүлгези эрткен чылдың ол үеазинде турганынга деңнээрге, 61,5 тонна, азы 2,1 хуу хөй болган. Сүттүн ниити саалдазы эрткен чылдыындан 492 тонна хөй. Чаңгыс инектен ортумак саалда 29 кг, азы 8,7 хуу көвүдээн.

1974 чылдың бирги кварталында малдың чаш төлүн камгалап алганы эрткен чылдың ол үеазинге деңнээрге, быжаа 9,7 хуу, анай болгаш хурагаш—10,9 хуу хөй болган. Ынчалзажок хаван оолдары камгалап алыры эрткен чылдыындан 10,9 хуу кудулаан.

1974 чылдың бирги кварталында малдың өлүп хораары эрткен чылдың ол үеазинде турганындан мыйыстыг бода малдыы 1,6 хуу, хаванныы—8 хуу, хой, өшкүүгү—36,6 хуу эвээжээн. Ынчалзажок бо чылын төрүттүнген быжаалардың өлүп хораары эрткен чылдыындан 31,3 хуу, хаван оолдарыныы — 16,9 хуу хой болган. А хураганнарның болгаш анайларның өлүп хораары 51,7 хуу эвээжээн.

Республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 1974 чылдың бирги кварталында малды самчыгдаар болгаш чидирер чоруктар хаван талазы-биле 31,2 хуу, хой, өшкүге — 17,1 хуу кызырылган, а мыйыстыг бода малга—53,8 хуу, ооң иштинде саар инекке — 44,1 хуу көвүдээн.

1973 чылдың январының бирге турганынга бодаарга бо тодарадыкчы чылдың январь 1-де мыйыстыг бода мал 2,8 хуу, ооң иштинде саар инек — 2,1 хуу, хой, өшкү—4,6 хуу, теве—4,3 хуу, иви—8,8 хуу өскен болуп турар. Ынчаарга хаван 6,4 хуу, чылгы—3,8 хуу, куштар—2,4 хуу эвээжээн.

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ НЕПТЕРЕДИР

Республиканың хөрээженнер чөвүлелиниң хуралынга Хову-Аксы суурда болгаш Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта хөрээженнер чөвүлелдериниң хөрээжен чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле чорудуп турар ажылын чугаалашкан. Ол айтыырыг талазы-биле илеткелди хөрээженнер чөвүлелдериниң даргалары Н. Ензак (Хову-Аксы), Б. Дамба («Мурнакчы» колхоз) кылганнар.

Ук чөвүлелдериниң ажылында чамдык эки түүлдерни демдеглеп, ооредиглиг, чаа түүлдерни республиканың хөрээженнер чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазынга нептередири чугула деп хуралдың киржикчилери саналдаан. Хөрээженнерни күш-ажылчы чаагай чаңылдарга, идей-политика талазы-биле кижизидилгеринің

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

ТЕМПИНИ УЛАМ КҮШТЕЛДИРЕР

(Төнчүзү. Эгеан 1-ги арында).

турар. Эргеледдиң автомобиль парыгының техниктиг белен чоруу планда көрдүгениндеи куду, чүшту чүдүрер болгаш дүжүрер үелерде халас шак чидирип, анаа турар чорук хөй болгаш озал-ондактарны таварылаалары бөрик эвезевейн турар. Беш чылдың тодарадыкчы чылы шынар көргүзүүлерин бедидери дээш демисеэди чугулаап көрүп турар. Бо талазы-биле транспорттуң сорулгазы — чүүк сөөртүүнү шапкынчыдары, сөөртүлгениң бот-үнезин чиигедирип боор турар. Ийиги кварталда автомобилчидерниң мурнунда чаа-чаа сорулгалар салдынып турар.

Кодээ черлерже чүүктерни (чемиштидилгелер, үрезиннер, комбикормнар, кодээ ажыл-агый машиналары), тудугларга чугула материалдарны болгаш дериг-херекседдерни, чонга аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарын, кыварчаар материалдарны сөөртүр ажылдың хемчээли үргүлчү улгадып турар. Республиканың улус ажыл-агыйынга эргежок чугула чүүктерни шалыпчы ёзу-биле чедирери — автомобильчилериң алдарлыг херээ боор турар. Бо хүнерде хем транспортунуң ажыл-ишчилери чайгы эштиишкинге белеткелди доозуп турар. Оларның кол-ла сорулгазы — судноларны, өртээлдерни, доктаар черлерни, хандырылга дериглерин ыяк сөптеп, белеткеп алыры боор турар.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң негелделериңе дүүштүр капитал тудугвуң ажыктыг болгаш шынарлыг чоруун бедидер талазы-биле республикада кылдыныр турар ажылдың деңнели четпейн турар. Кол-кол фондуларны ажыглаар талазы-биле план бирги кварталда чүгле 61,6 хуу, капитал салыышкыннарын шиңгээдири — 65,6 болгаш тудуг-монтаж ажылдары —83-ле хуу күүсеттинген. Чер-чер Советтериниң тудугларының талазы-биле үш ай планы нитизи-биле күүсеттинмээн. Коммунал ажыл-агыйларның, школаларның, чуртталга бажыңнарының Кызыл хоорайда, Таңды, Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарда тудуглары хожудаашкынныг байдал-биле чоруп турар.

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу, үлетпүр-тудуг материалдарының болгаш хлеб продуктуларының эргеледдери база өскедаа черлериң капитал тудуг талазы-биле планнары базе күүсеттинмээн.

«Тыва сөптелге тудуг» трези (эш Емельянцев) бирги кварталда чагыт ажылдарын нитизи-биле күүсеттээн. Республиканың тудугларынга бирги кварталда эптеп, салыр демир-бетон кезектери, тудуг туулбузу, дилиг материалдары элээн чедишпейн турган, ынчалза-даа «Тыва сөптелге тудуг», «Тыва тудуг», «Тыва кодээ тудуг» трестериң болгаш өске-даа тудуг организацияларының четпес ажылының кол-ла чылдагааны бүдүрүлгени организастаарының куду деңнелдии, ажылчыннар күүнү болгаш акшахөрөңгини тоо-бодарадыр чоруг, инженер ажылының кошкаа боор турарын айтыр херек. Бригадаларның, тудуг машиналарының болгаш механизмнериң анаа туруп, халас үе-шак эрттирер чоруу ам-даа бар.

Чамдык тудуг организацияларында материалдыг курлавырларны кадагалап, чарыдаарында четпестер ам-даа үргүлчүлевишаан. Чылдың арткан үезинде дургузунда хожудаңгай болгаш четпес чүүлдерни узуткаш, күрүне планнарының күүсеттинерин хандырары республиканың райхоорку-үскомнарының, министерстволарның болгаш ведомстволарның, тудуг организацияларының удуртукчуларының эң чугуле сорулгазы боор турар. Ол бүгүнү чедип алыр төлөде, ажыглалга киирер ужурлуг тудуг черлериңге материал-техниктиг болгаш ажылчын курлавырлары ыяк мөөнөөриниң эң шиитпирлиг хемчеглерин алыр херек.

Чылдың баштайгы кварталында садыг, чоннуң амыдырал болгаш коммунал хандырылга черлериңге курлавырларны база-ла долузу-биле ажыглаа шыдавааның айтыр херек. Чамдык төп албан черлери, райкүүскомнар болгаш чер-чер Советтери чоннуң хереглелин хандырар талазы-биле ажылдарда четпестерни узуткаарының шалыпкын хемчеглерин албайн турар. Республиканың чамдык районнарының чоннуң баазаларда бар эргежок чугула барааннар-биле хандырарын үзүктелдирер болгаш магазиннериң четпес ажылдаар чоруун болдуруп турар. Бин-Хем, Таңды, Мөңгүн-Тайга районнарга бирги кварталда үүрмектеп садар бараан сооылгазының планнары күүсеттинмээн.

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу ачыдуза чедиреринiң үш ай планын чүгле 96,7 хуу, кодээ черлерге 90-на хуу күүсеткен. Министерствонуң алды бүдүрүлге черлери кварталдың планныг онаалдаларын боттандырып шыдаваан. Оларның арызында амыдырал хандырылгазының Кызыл хоорай комбинады, Шагаан-Арыг, Туран, Самагалдай, Мөңгүн-Тайга район комбинаттары база бар. Идик сөптеп, дааараарының, хепти химиктиг арга-биле аштаарының болгаш будуурунуң, чуурунуң дээш өске-даа хевирниң ачы-дуза чедирер планнарын күүсеттээн. Ол ышкаш амыдырал хандырылгазының Сарыг-Сеп, Бай-Хаак комбинаттары бирги кварталда карылгалыг ажылдаанын демдеглээр херек.

Чонга ачы-дуза чедиреринiң планын республиканың Чурттал-коммунал ажылагый министерствозу (эш Еремеев), совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкыны (эш Лавринешю), мал семиртир трест (эш Юртаев) чедир күүсеттээн.

Республиканың министерстволары болгаш ведомстволары, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери болгаш оларның күүскомнары чоннуң амыдырал хандырылгазын эжиждиринге хамаарышкан айтырыгларны дүргеи болгаш тодаргай шиитпирлээр ужурлуглар. Маңаа кол чүүл болза, ажылдап турар бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге шөлдерин долу ажыглаары, чаа тудугларны дүргеи ажыглалга киирери болгаш чоннуң хереглел барааннарының шынарын эжиждери болур.

Тодарадыкчы чылдың баштайгы кварталы доозулган, амыы үеде күш-ажыллы коллектив бүрүзү планныг онаалдаларын болгаш алдынтан бедиткен хүлээлгелериниң кандыг янзылыг боттанып турарын бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажыр көрүп, бо чылдың болгаш беш чылдың нитти планының хемчеглерин баш удур ажылдап кылыр ужурлуг.

ССРӨ-ниң Дээди Совединге болур соңгулдага белеткел үезинде ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн тоску беш чылдың планныг сорулгаларын чедишкинниг боттандырарынче углаар ужурлуг бис.

Г. ДОЛГОПОЛОВ,
Тыва АССР-ниң
Министрлер Төвүлелиниң
Даргазының оралакчызы.

ХОЖУДАП ТУРАРЛАР АМ-ДААА ХӨЙ

Республиканың үлетпүрүнүн бирги кварталда ажылының түңнелдери чамдык бүдүрүлгелер планныг онаалдаларын күүсеткен дээрзин хереглеп турар. Үлетпүр продукциязының нитти хемчээли эрткен чылдың бирги кварталда турганындан план ёзугаар 3 хуу өзер ужурлуг турган болза 9,2 хуу өскен. Үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 9,3 хуу бедээн. Үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезинин 98,9 хуузу чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинiң ачызында чедип алдынган.

1973 чылдың бирги кварталында үлетпүр продукциязының нитти хемчээлинiң өзүлдези 1972 чылдың ол үезинге деңнээрге 2,3 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү —2,2 хуу болганын демдеглеп каалы. Ол саппарны деңнеи бодаарга, бистиң бүдүрүлгелеривистиң бо чылдың баштайгы кварталында бүдүрүлгечи чедишкиннери кайы хире болганы илдең-дир. «Тыва дагдугу» комбинат, Каа-Хем хөмүр-даш разрези, «Тыва кобальт» комбинат, сүт комбинадының бүдүрүлгелери ышкаш коллективтер үлетпүр хөгжүдезинiң темпизин дүргедедиринге дээштиг үлүүн киирип турар.

Сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле болгаш продукциянның хевирлериниң хөй кезии бүдүрериниң квартал планы ажыр күүсеттингилээн. Пландан ажыр 829 мүң рубльдиң продукциязы ажыр сайгартынган. Тодарадыкчы чылдың баштайгы кварталы 26 тонна хөмүр-дашты, 1286 тонна даг-дүгүн, 19 мүң рубльдин мебелин, 7,7 мүң кубометр дилиг материалдарын, 6,8 мүң эжеш хем идикти, 15 тонна мал саржаан болгаш өске-даа кылыгларны ажыр бергени-биле демдеглеттинген. Эрткен чылдың бирги кварталында турганынга бодаарга 4,2 млн. квт-шак электроэнергияны, 29 мүң тонна хөмүр-дашты, 2410 тонна сорттуг даг-дүгүн, 31 тонна колбаса кылыгларын, 830 тонна чалан сүт продукциязын бо чылдың бирги кварталында хөйнү бүдүрген. Бараанның продукциязының бот-үнезинiң талазы-биле ийи айларда план база күүсеттинген.

Үстүнде чедишкиннер-биле чергелештир республиканың үлетпүрүн хөгжүдериниң директивтиг планында көрдүнген сорулгалар чедир боттанмайн турарын айтыры чугула. Беш чыл планының талазы-биле контроль чурагайларны ёзугаар үлетпүр бүдүрүлгелери 1974 чылда бүдүрүүшкүнүн хемчээлин 16,3 хуу бедидер ужурлуг. Бир эвес эрткен чылын планда көрдүнген темпилерден хожудап турганын немештир алыр болза, ол оон-даа бедик болур дээрзи билдингир. Ындыг турбуже, республикада хожудап турар бүдүрүлгелериниң саны ам-даа хөй. Даараныла комбинады, Чадааныңның ыяш ажыл-агый чери, Кызылдың хлеб заводу болгаш өске-даа черлер улус ажыл-агыйынга дыка хөй продукцияны чедир бербээн. Ындыг бүдүрүлгелериниң саны 6, олар шупту каттыштыр 75 мүң рубльдиг продукциязын чедир бербейн барганын айтырга четчир. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсеттээн 13 бүдүрүлгениң уржуу-биле 182 мүң рубльдин продукциязы чедир алдынмаан.

Амыдырал хандырылгазының талазындан дааралыг кылыглар, тудуг материалдарындан — туйбу, Кызылдың сайгарылга баазазындан —далган, Кызылдың, Чадааныңның болгаш Ак-Довурактың хлеб заводтары — хлебтя болгаш хлеб-булка кылыгларын ажылчы чоннарга чедир бербейн баргылаан. Харындаа чамдык адырларда болгаш бүдүрүлгелерде чоннуң хереглелин хандырарын нитти сан-көргүзүүлер сүреринбиле дуглай бээр таварылгалар бар. Чижээ, пиво заводу эзиртпес суксуннар бүдүрер планын чүгле 36,1 хуу күүсеткен, а водка бүдүрүп үндурерин олар 112,3 хуу чедиришкен. Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чери квартал планын бүгү көргүзүүлер аайы-биле күүсеткен-даа болза, чурттакчыларының эң чугула херегледдиг барааннарын күүседип шыдаваан.

Беш чылдың эрткен үш чылында мебель бүдүрериниң планы 323 мүң рубль хире хожудап турар болгай, а оон дөрт чылда көрдүнген планныг онаалдазын хожудаашкын чок күүседип алыр дизе, 1974 чылдың планын 134 хуу боттандырары негеттиниң турар. Мебель бүдүрериниң бирги кварталда планы 108,4 хуу күүсеттинген. Эрткен үш чылда культура хереглелдиң барааннарын бүдүрериниң онаалдазында хожудаашкын бар. Чыл төнчүзүнге чедир 301 мүн рубльдин ындыг продукциязы-биле өреліг арткан бис. Ынчангаш бо талазы-биле көргүзүүлер амгы херек кырында байдалдан оранчок бедик турар ужурлуг. Үш чылда чыып эптээр демир-бетон, даштыкы трикотаж хеп кылыглары ышкаш чүүлдер-биле база-ла хожудаашкыннарывыс барын утпаза чогуур.

Кандыг-даа коллектив чүгле бодунуң айда болгаш кварталда планныг онаалдазын ажыр боттандырарынче кичээнгей салыры-биле кызыгаарлаттынмайн, социалистиг хүлээлгелериниң болгаш уткуштур алган планнарының негелделерин боттанырынче, нитти беш чылда сорулгаларындан кайы хире карышкак чок чоруп турарын үргүлү контрольдаары чугула болуп турар.

Р. ЕЛИЗАРОВА,
«Шынның» экономиктиг
тайылбырлакчызы.

КОММУНИСТИГ

КҮШ-АЖЫЛ

БҮДҮРҮЛГЕЗИНДЕ

Коммунистиг күш-ажыл бүдүрүлгези деп ададыр эргени Кызылдың электростанциязының коллективи 1964 чылда-ла чаалап алган. Оон бээр бо бүдүрүлге коллективи ол бедик атты чыл бүрүде бадыткап келген. Электростанцияның коллективи ол бедик атты эдилээр эргезин бо чылын база катап бадыткаан.

Тыва электри четкизиниң ажылдакчылары тодарадыкчы чылдың баштайгы кварталында Совет Тываның 30 чыл ооңга уткуштур күш-ажылчы эзлчегге киришкеш, эки көргүзүүлери-биле Төрээн чуртун ооргген. Электри энергиязын ажылдап кылырының кварталда планныг онаалдазын энергетиктер 105,2 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 1217 киловатт-шак кылып, боттарының хереглелиниге 206 мүн киловатт-шак электри энергиязын камнап алган.

Энергетиктер эрткен чылдың бирги кварталында турганынга бодааргa, бо кварталда 1 киловатт-шакта ажылдап кылыр электроэнергияның бот-үнезин 2 хуу чиигеткен.

Бо коллективте социалистиг чарыштың түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп, мурнакчыларның дуржулгазын кижи бүрүзүнүү болдурар сорулганы салган. Бо удаада электри цеги, Н. И. Возовикованың эзлчээ, реле камгалалы, автоматика болгаш хемчээр дериглер албаны (РКАХА) бирги черни эзлээнивер.

Тыва электри четкизиниң коллективи Минусинскиниң электри четкизиниң коллективи-биле ам үш чыл улаштыр чаржыт турар. Чарыштың түңнелин квартал аайы-биле үндүрүп келген. Эрткен кварталда бистиң тиилекчи болуп үнген.

Бүдүрүлгеде шупту 602 кижи ажылдап турар. Оон иштинде 461 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты эдилеп турар. Оларның бирээзи, комсомолчу, электроцехтиң слесарь-приборизи Владимир Камалтынов (ОРТУЗУНДА ЧУРУКТА). Амгы үеде ол атты эдилээр эргени чедип алыр дээш демисеелде 141 кижи киржип турар. Коллективте 16 цех, участок, салбыр коммунистиг күш-ажыл дээш демисеелде.

Бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын чедишкиниг боттандырарынга болгаш техник-экономиктиг өзүлдезинге инженер-техниктиг ажылдакчыларның киржилгези улуг. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары (ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА) улуг мастер Ю. И. Сурков биле мастер Алексей Фомин электростанцияда дээди эртемниг специалистер.

Бо коллектив ажылчынларның культурлуг дыштанылгазынче кичээнгей салын турар. Чоокта чаа болуп эрткен хоорайның уран чүүл көрүүлезинге ында бот-тывынгыр артистер (АДААНДА) ЧУРУКТА) ийиги черни алганы таварылга эвес.

В. КАРЛОВ.

Авторнуң фотолары.

БИСТИҢ КУРЛАВЫРЛАРЫВЫС

ни садар, а оон иштинде бирги кварталда 4.700 центнер сүттүн орнунга 5.788 центнерни саткан. азы планны 137,8 хуу боттандырган.

Тодарадыкчы чылдың бирги кварталының түңнелдерин анализтеп көөрге, база бистиң болдунар аргаларывысты болгаш курлавырларывысты барымдаалап алырга, эътти база сүттү бүдүрериниң, белеткээриниң беш чыл онаалдазын чүгле күүседип болур эвес, харын-даа элээн ажыр боттандырып болур бис. Бистиң кылган санаашкыннарывыстан алырга, сүттү беш чыл планының онаалдазындан 3292 центнерни, дүктү 103 центнерни хөйнү садарының болдунар аргазы бар. Оны боттандырарын чедип алыр дээш демисежип турар бис.

Бүгү чүзүн малдарны өстүрериниң планы база-ла күүсеттинип келген, малдың продуктулуу бедип турар. Мал ажылының талазы-биле беш чыл планын совхоз бүгү көргүзүүлер талазы-биле күүседир дээрзин бүзүрелдии-биле чугаалап болур. Оон магадылалы болза бистиң малчынарывыстың сорук киришкиниг чогаадыкчы күш-ажылы болур. СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр совхозтуң малчыннары тоску беш чылдың бо тодарадыкчы чылында онза шудургу ажылдап турар. Чижээ, саанчыларның ортузунда боттарының хууда беш чыл планын бо чылын-на күүседир чыгай берген кижилер бар. Оларга З. Реодько, Ф. Иванова, Т. Семиранова олар хамааржыр. Совхоз мал кыштаглаашкынын эки эрттирген. Шээр-даа, бода-даа мал хүр. Малдың чаш төлүн малчыннар менди камгалап ап турар. Ынчангаш тодарадыкчы чылда мал ажылының талазы-биле онаалдаларны күүседириниң магадылалы салдынып турар.

Ажыл-ишчилериң бедик көргүзүүлерни чедип алырынга калбарган социалистиг чарыш улуг идигни берип турар. Бисте салбырлар, фермалар, бригадалар, тус-тус ажылчыннар аразында социалистиг чарыш калбарган. Совхозтуң партия, профэвилел комитеттери чарышты дээштиг, массалыг кылдыр организастаарынче, мурнакчыларның дуржулгазын пептередиринче, ону өскелериниң катаптаарын чедип алырынче улуг кичээнгейни салын келген. Маңаа чаңгыс чижекти киирип көрейн. Бистиң совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазы республиканың мурнакчы фермаларының бирээзи — «Көк-Тей» совхозтуң Көк-Тей сүт-бараан фермазын социалистиг чарышка кыйгырган, 1973 чылда оон-биле чарыштың керээзин чарган. Түңнелди квартал санында үндүрүп турары чанчыл апарган. Чарыштыг фермаларның төлөөлекчилери удур-дедир хынажыр, ажыктыг, чаа үүлдерни шиңгээдип, четпестерни плередип, ону чайладырының аргаларын айтып турар. Шак ындыг дээштиг чарыштың түңнелинде кайы-даа фермада мурнакчыларның саны көвүдээн, оларның көргүзүү бедээн. Кара-Булуң фермазынга мурнунда бир инектен 3000 кг сүт саап алган саанчы ховар турган болза, 1973 чылда саанчыларның хөй нуруузу 3000 кг-ны ажырган, а ам чамдык саанчылар бир инектен 4000 кг сүттү саап алыр сорулганы салган ажылдап турар.

Чарыштың ажыктыы оон-на тодаргай-дыр.

Чер ажылын алырга, ажылагый күрүнеге тараа садарының доктааттынган планын чыл бүрүде күүседип келген. Беш чыл планының арткан ийи чылында тараа, ногаа, картофель бүдүрериниң болгаш белеткээриниң онаалдаларын чүгле күүседир эвес, харын-даа ажыр күүседип болурунуң болдунар аргалары бар. Бо тодарадыкчы чылда тарааның чаагай дүжүдүн өстүрүп алыр дээш совхозтуң механизаторлары, тараажылары часкы ховуу ажылдарынга ыяк белеткенген. Техника септелгеан бисте шагда-ла доозулган. Эки шынарлыг, четчир санныг үрезин белеткеттинген. Ам ону хораннаарын чөрүдүп турар. Ховуларда дыка хөй органиктиг чемиштидилгени сөөртүп төккен. Часкы ховуу ажылдарын 8-10 ажыл хүнүнде доозар деп планнап турар бис. Ынчангаш тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында чаагай дүжүттү өстүрериниге эргежок чугула магадылаллар тургустунган деп бүзүрелдиг чугаалап болур.

Тоску беш чылдың эрткен үш чылының болгаш бо тодарадыкчы чылдың бирги кварталының түңнелдерин анализтеп көөрге, бистиң совхозувус беш чылдың онаалдазын нитпаи-биле ажыр күүседип болур дээрзинге бүзүрелди быжыглап турар. Партияның төлевилээн планнары амыдыралга боттанып дээрзинге бүзүрээр бис. Оны бистиң ажыл-агыйывыстың чижээ тодаргай хереченлеп турар. Ам кол сорулга болза, арткан ийи чылдың онаалдаларын бүрүн күүседиринче массаның күжүн мобилизастаары, бар курлавырларны бүрүн ажыглаары, илереттинген четпестерни чайладып турган. ажылдың темпизин улам-на бедидери болур.

В. КОЖУШКО,
ССРӨ-ниң 50 чылы аттыг
совхозтуң директору.

Бүдүрүлге чүге деңдески ажылдавайн турарыл?

ПЛАН КҮҮСЕТТИНИП ТУРЗА-ДАА

Терлиг-Хаяның мөңгүн суу ажылдап кылыр бүдүрүлгези республикада аныяк коллектив. Ол бо беш чылдың эгезинден бээр бодунуң долу күчүзү-биле ажылдап эгелээн. Бүдүрүлге чорудулгазының технологиязы ындыг-ла нарын эвес болгаш ажылдап кылыр рудазында металлдың үлүг-хуузу хөй болганындан бо бүдүрүлгениң коллективи оон ажыглалга киргениниң баштайгы чылында-ла мөңгүн суу бүдүрериниң талазы-биле планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин эки күүседип чоруп орган.

Ынчалзажок эрткен чылдың сөөлгү айының болгаш бо чылдың январь айының бүдүрүлге планы күүсеттинмейн барган. Февральдың көргүзүүлери база-ла шоолуг эвес болган. А март айда улуг күженишкиннерни үндүрүп турган, чыл эгезинде болдунган хожудаашкынны ажып эрткеш, квартал планын ажыр күүсеткен. Чижээлээрге, сайгарылга планы 110 хуу, а бараанныг продукция бүдүрериниң планы 115,6 хуу күүсеттингеен.

Мергежилдиг ажылчыннары четчир, бедик бүдүрүкчүлүг дериг-херекседдер-биле бүрүн хандыртынган коллектив чүге деңдески ажылдавайн турарыл, оон ажылынга кандыг четпестер саат ужураштыра бергенил деп айтырыглар тургустунуп кээр.. Ону тодарадыр бетинде бо коллективтиң ажыл-амыдыралы-биле элээн танужар апаар.

Терлиг-Хаяның бүдүрүлге черинде элээн хөй кижи ажылдап турар. Оларның хөй кезии руда казып тывар шахталарда, карьерде болгаш руда сөөртүр транспортта ажылдап турар. Чогум мөңгүн суу болбаазырадып кылыр заводта 40 хире кижи бар. Олар беш ээлчег ёзугаар дүн-хүн чок рудадан мөңгүн суун эзилдирип үндүрүп турар. Кол бүдүрүлгеге дузалаар механика албанында болгаш тудуг бригадазында бир-бир бригада бар.

Бүгү цехтериниң болгаш дузалаар ажыл-агый черериниң кол сорулгазы болза, металл ажылдап кылыр бүдүрүлгениң доктаамал ажылдаарын хандырары болур. Маңаа эң-не чугула чүүл: эзилдирер руданың чөтчир санныг курлавырын магадылап тургузары болур. А эрткен чылдың ийиги чартынынан эгелеп бо коллективтиң план күүсетпестей бергенинiң чылдагааны— руда чедишпээнинде болган. Оон чылдагааны — бүдүрүлге чорудулгазының, ылангыя руда чиг-этти баш удур белеткеп алырының технологиязын сагыбааны болур.

Терлиг-Хаяда мөңгүн суунун рудазы амгы үеде ында тургускан заводтуң күчүзүнге хамаарыштыр алырга, ам-даа каш он чылдарның дургузунда четчир. Бүдүрүлге черинiң мооң мурнунда турган удуртукчулары, харысалгалыг специалистер планны улуг күженишкин үндүрбейн, дүрген күүседир деп сорулганы салгаш, металлының үлүг-хуузу арбын, байлак руданы кастырарынче кичээнгейни колдадып, ону ажылдап кылгаш, каш чыл улаштыр күрүне планын чиик күүседип келген. Ол шын эвес практиканы Улуг-Хем районнуң удуртур органнары база-ла эскербээн, ук коллективти мурнакчыларның одуруунга санап турган.

Чайгаар бүткен-даа болза, үе хемчээлдиг чүве кызыгаарлыг-ла болгай, эки шынарлыг рудалыг черлер эвээжеп, даг иштинче ханылай бээрге байдал нарыыдап эгелээн. Эки, багай шынарлыг руданы холуп тургаш, оон чогуур курлавырын баш удур тургуспаанындан, ажылдап кылыр чигэт чедишпестээн, харын-даа завод 4—5 хонук улаштыр анаа туруп турган таварылгалар эвээш эвес. Ындыг чорук-тар ам-даа болгулап турар.

Чиик арганы ажыглап тургаш, план күүселдезин чедип алыр, планда айыттынган бүгү көргүзүүлерни ыяап-да күүседиринче кичээнгей салбас деп чүвенiң уржуу ол. Бир эвес бо бүдүрүлгениң удуртулгазы руда белеткелин доктаамал чорудуп, чер ажылдарының планын эки күүседип турган болза, мөңгүн суу бүдүрериниң талазы-биле алдынган хүлээлгениң күүселдези догүй берген турар ийик. Харын-даа бо талазы-биле чартык чылдың планын күүседиптер арга бо коллективке турган.

Бо бергедээшкиннерден чайлаар дээш сөөлгү үеде ында хемчеглерни алган болгаш ап-даа турар. Руда кырының довурак-дажын аштап чайладыр ажылдарда кижи болгаш техника күжүн немээн. Ында үш ээлчег доктаамал ажылдап турар. Бүдүрүлге черинiң күштүг үш экскаваторун база ында тургускан.

Ындыг болзажок ийи-үш чыл дургузунда хожудаткан улуг ажылды кыска үеде кылга кааптары берге боор турар. Оон тодаргай фактызы бо: январьның планын ёзугаар 12 мүн тонна довуракдашты рудалыг каът кырындан сөөртүп аштаар турган, күүсеттингени—3,2 мүн тонна. Февральда 17 мүн тоннаның орнунга чүгле 7,6 мүн тоннаны күүсеткен. Бо талазы-биле бирги кварталдың планы ынчангаш күүсеттинмейн баргаан.

Терлиг-Хаяның мөңгүн суу алыр рудазы чалым хаалгылыг кашпал шораанларда чыдар. Ону үүрмектеп, сөөртүп алырының бергези кончуг. Руда тывыжының технологиязын сагывас, бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын чүгле кол продукция бүдүрериниң планы канчаар күүсеттингенинден барымдаалап көөр чоруктан, бүдүрүлгениң моон соңгаргы перспективаазын баш удур тодарадып илередир айтырыгларны херекке албайн баар чүүлдерден мындыг бергедээшкиннер тургустунуп кээрин терлиг-хаяжыларның амгы байдалы көргүзүп турар.

С. МААДЫ,
«Шынның» тускай корр.

МУРНУНДА— АНЫЯКТАР

Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» колхозтуң № 3 хойжу бригадазы тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында төрүүр чүс хойга онаштыр 90 хураганны, хой бүрүзүнден 1,5 килограмм дүктү алырын хүлээнген. 53 гектар сиген төлүнүн дажын аштаары, 185 тонна мал чемин белеткээри база көрдүнген.

Комсомолчу-аныяктарның Александр Кара-оол удурткан бо бригадазы Кара-Ховуда турар. Ында 17 кыштагда 5432 хой бар. Бо хүннерде төрээн 3332 хойнуң чаш төлү онча, чамдык кадарчылар төрүүр чүс хойга онаштыр чүс хураганны ажаап алгылаан. Салчак Харлыг-оол 292 хоюндан 292, Улуг-Карак Чудурукпай төрээн 300 хоюндан 271 хураганны дорулуруп турар.

Кара-Ховуда комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы ол-ла колхозтуң Хүрен-Тайгада № 2 хойжу бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган. Амдыыында аныяктар бригадазы мурнап турар.

С. СААЯ.

Бистиң чуртувуста

ПАРТИЯНЫҢ АЙЫТКАН ОРУУ-БИЛЕ

Күр черлерни шингээдип ап эгелээнинден бээр 20 чыл оюнга тураскааткан Алма-Атага болган байырлыг хуралга СЭКП Төп-Комитедиин Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга холбаштыр беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының сорулгаларын чуртта чугаалажыры үргүлчүлеп турар.

Эрткен чылын кайгамчык чаагай дужүттү—сес миллион тонна ажыг тарааны Саратов областын колхозтары болгаш совхозтары ажаап алган дээрзин ол областын партия-ажыл-агый активинин хуралынга демдеглээн. Саратовчулар бо чылын эрткен чылгы чедиишкинин быжыглаышаан, улам бедик көргүзүүгү чедип алырын соругдап турар. Ам кол сорулга—часкы хову ажылдарын организастыг, улам бедик агротехниктиг деннелге эрттирери болур.

Санал берген ораторлар көдээ ажыл-агый культураларының дужүткүрүн улам бедидериниң аргаларын чугаалаан. Мал ажылын күжениишкиниг хөгжүдериниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни салган.

Кандаашкынга удур кайгамчык улуг шавар халдаашкын Поволжьеде калбарганын актив хуралынга демдеглээн. Чүгле Саратов Завольжьезинге безин 2 миллион 800 мүң гектар черни суггарар. Ол чорук агаар-бойдустун кандыг-даа байдалында бедик дужүттерни алырын хандырар.

* * *

Партия-ажыл-агый активинин хуралы Белгородка база болган. Иткеклчи СЭКП-ниң Белгород обкомунун бирги секретары М. П. Трунов болган санал берген кижилер кадаа ажыл-агый будүрүлгезин специализастаар болгаш кооперастаарын улам ынай ханыладып, калбартырының эргежок чугулазын демдеглеп турган.

Бо угланышкында чедип алдынган дужулга эвээш эвес. СЭКП Төп Комитедиин март (1965 чыл) Пленумунун соонда бо обласка хаван, инек эзлин, чуургаларны болгаш дүктү бүдүрер талазы-биле специализастаан улуг 54 ажыл-агыйны тургускан. «Эрги» хевирнин фермаларынга бодаарга, ол ажыл-агыйларда күш-ажылдын бүдүрүкчүлүү хөй катап бедээн, центнер продукция бүдүрериниг онааштыр чарыгдалдар ийи катап эвээжээн. Областын мал ажылы мурнунда каражалыг турган болза, моон түннелинде хөй орулгалыг болу берген. Эрткен чылын 33 миллион рубль арыг орулганы алган.

Ажыл-агыйлар аразынга кооперастаашкынга үндезилээш, мал ажылынын механизастаан улуг чаа ажыл-агыйларын тургузарын үргүлүүлээрин белгородчулар шиитпирлээн.

Партия-ажыл-агый активинин хуралынга өске айтырыг дугайында — черни ажыглаарын экижидериниң дугайында база чугаа чоруп турган. Областын ажыл-агыйларынга бо чылын безин көдээ ажыл-агый эргилдезинге он муң гектардан эвээш эвес черни киирген турар ужурлуг дээрзин саналгалар көргүскен. Ынча хемчээлдиг черни ажыглалга киирериниң курлавырлары бо областа барын ыналда көргүскен.

* * *

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрериниң, чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдериниң айтырыгларын Оренбург, Челябинск, Свердловск областарынын болгаш Марий АССР-ниң партия-ажыл-агый активинин хуралдарынга база көрген. 1974 чылдын планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр болгаш долдур күүседири көрдүнген доктаалдарны ол хуралдарга хүлээн алган.

(СЭТА-ның корр).

ИЛЬИЧЕВЧУЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Баку портунун докерлери чыл эгезинден бээр онаалдага немей бежен муң тонна чүктү дужүрген болгаш чүдүрген. Эрткен чылын чангыс суднога ажылдап турган хире санныг кижилер ам үш суднонун чүгүн дужүрүп турар. Чүдүрерлүүгерер ажылларны комплекстиг механизастаанының ачызында ол болдунар аргалыг болган—ол ажылдарның 94 хуузу ам механизастаттынган.

Ильичевтун далай портунда А. А. Барановскийниң бригадазының СЭКП Төп Комитединин чүүлдүзүнүп көргөн инициативазын Бакунуң портчулары изин-биле деткээн. Улгаттырган комплекстиг бригаданы тургузарын шиитпирлээн Н. Ладашевтин коллективи кара-далайжыларның эгелээшкиннерин баштай деткээннериниң бирээзи болган. Ол бригада—дээрелернин бирээзи, ол чыл эгезинден бээр пландан ажыр муң тонна чүктү дужүрген болгаш чүүлүрген. Чүк сайгарарының үезинде ажыл шагын мында эң бедик будүрүкчүлүг ажыглап турар. Ол коллективтиң кежигүннериниң дөн кезии—ийи-үш холушкак профессияны шиңгээдип алган.

Б. Кязимовтун, С. Вагабовтун, Ф. Гусейновтун бригадалары база улгаттыр каттышкан коллективтер болу берген. Ильичев портунун эгелээшкинин калбаа-биле нептередириниң планын ажылдап кылган технологтуг килдисти пөртта тургусканы оларга дузалаан.

БАКУ. (СЭТА-ның корр.).

СЛАВЯНСКИНИҢ КҮЧҮТЕН МИЛЛИАРДТАРЫ

Славянск ГРЭС-тин 800 мүң киловатт күчүлүг ийи өзектиг блогун 1967 чылдың ноябрьда ажыглалга киирген хүнүнден бээр ол блок он миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдадып үндүрген. Ол үеним дургузунда оон иштинден 60 миллион киловатт-шакты пландан ажыр бүдүрген. А кожазында — ийи ажыг чыл мурнунда ажыглалга кирген чангыс өзектиг сес үүс мүң киловатт күчүлүг блок алды миллиард киловатт-шак чыгам электроэнергияны ажылдадып үндүрген.

Бүдүн Днепрогаске деңчежир күчүнү боттарында шиңгээткен чуртта баштайгы бо күчүтен энергоблоктар чангыс аай күчүнүн установкаларын тургузуп турар совет энергетиктерге школа болу берген. Эртемденнерниң санап турары-биле алырга, «800» деп үш агрегаттыг, одалга-биле ажылдаар станция үш үүс мүң киловатт-шакгың блоктарын тургускан ыныг күчүлүг ГРЭС-биле деннээрге, чылда чартык миллион тонна одаар үүлүү камнаар. Ынчаарга ыныг үш установканы белеткээринге камнап алдынган металлдан бус-биле ажылдаар күчүлүг ийи турбинаны тудуп болур.

Күчүтен блоктарны электрон-саналга машиналарының дузазы-биле башкарарының солун дуржулгазы база чедип алдынган. Одаар үүлүү эң эвээшти чарыгдап турган, дериглериниң эки ажылдаарын хандырарынга эргежок чугула бүгү-ле техника-экономиктиг көргүзүглер-биле блоктар ажылдакчыларын ында эптээн электрон-саналга машиналары хандырып турар.

(СЭТА-ның корр.).

ДОНЕЦК ОБЛАСТЬ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХУННЕРДЕ

КНО-нуң Кол Ассамблеязының VI тускай сессиязының пленарлыг хуралынга А. А. Громыконуң чугаазы

НЬЮ-ЙОРК, апрель 11. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко КНО-нуң Кол Ассамблеязының VI тускай сессиязының пленарлыг хуралынга ол хүн чүве чугаалаан.

Делегейниң экономиктиг харылзаалар айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле Кол Ассамблеяны КНО-нуң төөгүзүнде бир-де дугаар чыттан деп, А. А. Громыко медеглээн.

Экономиктиг хөгжүлдениң айтырыгларын делегейниң калбак чугаалажыышкынынче үндүрген чорук амгы делегейде бооп турар ханы өскерилгелериниң дугайын херечилеп турар.

Оон-биле кады дыка хөй хөгжүп турар чурттар бо хүнге чедир-ле монополистиг капиталдың талазындан дарлаар чоруктун объектизи болуп артышаан турар деп, совет делегацияның баштыңы чугаалаан.

Сөөлгү эйларда чер бөмбүрзээпиң чамдык районнарында аъш-чем аймааның байдалы чидигленген, а энергетика болгаш акша-валюта кризистери оон мурнунда-ла турган бергелерни улам ханылаткан.

От айтырыгларны шиитпирлээринниң кол угланышкынарының бирээзи болза, делегейниң экономика харылзааларының системазын чайгылыш чок эде тургузары болур деп, Совет Эвилеля, социалистиг кады ажылдажылганың чурттары санап турар. Колониализмниң артыышкынарын болгаш деңгелиг эвес чоруктун бүгү хевирлерин оон долуулу-биле узуткаары чайлаш чок.

Бот-догуннаашкының принциптерин онзалап айтыр бодаан ийик мен деп, А. А. Громыко оон ынай медеглээн. Бо принцип болза күүне бүрүзү бодунуң бойдус курлавырын хостуу-биле, катаптап тур мен, эштер — хостуу-биле, башкарар үндезин эргелиг деп чүвени хүндүлеп көөрүн хандырар. Суверенитеттиң принципинге даштыкы капиталды национализастаар болгаш аңаа контрольду тургузар эрге база хамааржыр. Бо чүүл аңаа-ла саазын кырынга артып калбазын дээш хөгжүп орар чурттарның негелдезин Совет Эвилеля деткип турар.

Колониализмге удур демиселди деткиир, хосталган чурттар-биле кады ажылдажылганы чорудар, оларга болдунарла дузаламчыны болгаш деткимчени көргүзер угланышкынны совет күүне чартык үүс чыл ажыг үеде чорудуп келген.

Экономика болгаш эртемтехниктиг дузаламчы талазы-биле Совет Эвилелиниң өске чурттарга көргүзүп турар деткимчезиниң хемчээлин сан-биле көргүзүп чугаалаары берге болбайн. Бистиң дузаламчывыс-биле хөгжүп турар чурттарда муң хире үлетпүр болгаш өске-даа улуг объектилерни тутканын азы тудуп турарын чүгле чугаалап каайын. Оларның аразында Египетте—Асуан, Индияда — Бхилаи чижектиг улуг гигантылар бар деп, оратор демдеглээн.

Бистиң деткимчевис чүүндаа мурнунда аныяк күүнелериниң экономиказының колкол адырларының индустриалдыг баазазын тургузарынче утланган. Бо дээрге-ле, улус ажыл-агыйының улуг сорулгаларын шиитпирлээринин, чыдып калган чорукту ажыңы эртериниң фундаментизи, ол дээрге-ле экономика болгаш политика талазы-биле хамаарышпас чорукту быжыглаары болур.

Бистиң кады ажылдажылгавыстың база бир чугула талазы болза, ону планга үндезилеп боттандырбышаан, аныяк күүнелериниң перспективтиг хөгжүлдезиниң иштики программалары-биле дүүштүрүп турары болур.

Чавырылдырыышкынның болгаш тайбыңның эрге-ажыы дээш, делегей хемчээливге ол күүнелер-биле чаңгыс эптиг хөделирин моон соңгаар-даа оралдажыр бис, чугула апарган делегей айтырыгларын шиитпирлээри-биле кады хөделир, оларның хосталгазынга болгаш хамаарышпас чоруунга удур реаксылыг күштериниң холгаарлаашкынынга согуглу таварыштырар, деп-шилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларны боттандыраар апаар бис. Ол угланышкынны Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы тодаратканы болгаш ол — чайгылыш чок, принципиалдыг угланышкын болур.

Бистиң чуртувус мурнундагызында ышкаш, национал-хосталгалыг шимчээшкинни оон эвилелчизинден — социалистиг күүнелер кады ажылдажылгазындан хоорар дээн оралдажыышкынарга удур ажылдаар апаар. Социалистиг чурттарны болгаш колониалдыг дарлалда турар чурттардан дыка хөй байлакты сорун, үптээн билдингир өскедаа күүнелерни чаңгыс хөлге тургузуп, делегейни «ядыылар» болгаш «байлар» чурттары кылдыр хуваар дугайында шын эвес бодалды теория-даа, практика-даа кыынга кажан-даа хүлээп албас бис.

Сөөлгү үеде чамдык, оон иштинде хөгжүп орар чурттарда одалга-энергетика чигзиниң чедишпес чоруу шыңгыы көстү берген.

Энергетикада бүгү бергелерни агрессия ужуунда боттарының экономиктиг эргеажыын камгалаар, боттарының эргелерин катап тургузар дээш элээн хемчегларын алган араб күүнелерни буруудадырын оралдажып турар кижилер база тыпты берген. Барымдааны буттан алгаш, башка салыр деп чүве ол эвес ийнен.

Кризисти болдурганы дээш харыысалганың хөй кезиин хүлээр ужурлуг даштыкы нефть компанияларының ажыл-чорудулгазын чайгылыш чок кызыгаарлап тургаш, иризистен үштунарын бодап турар чурттарның ажылын деткип турар бис деп, А. А. Громыко медеглээн.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралга Совет Эвилели, социалистиг чурттар энергетиканы киириштир элээн каш чугула үр хүүсаалыг төлевилелдерни боттандырарынга Европа күүнелериниң күжениишкиннерин каттыштырарын саналдап турар. Бо чорук Европадан дашкаар-даа черлерге экономиктиг кады ажылдажылга хөгжүлдезинге чугула таарымчалыг үлүг болур ийик.

Экономика болгаш өске-даа адырларга эң таарымчалыг дээн кады ажылдажылга кол негелдени — бөмбүрзекке тайбыңны камгалаан болгаш быжыглаан таварылгада боттанып болур деп, совет делегацияның баштыңы демдеглээн.

Тайбыңга болгаш делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга удурланып турар күштер ам-даа дүжүп бербээн. Чавырылдырыышкынны уламчылаар болгаш быжыглаар, ону күш четтирбес күш болдурар дээш моон соңгаар-даа кады күжениишкиннерни үндүрерин ол үүлдер херечилеп турар.

Тайбың хөрээнге күжениишкиннерин каттыштырарынче аңаа күзелдиг бүгү кижилерни Совет Эвилели кыйгырып турар. «Быжыг тайбың болгаш күүнелер аразында тайбың кады ажылдажылга — национал хосталгага, социал деп-шилгеге, яжы-бүрү чурттарның аразында экономика талазы-биле деп эвес чорукту ажыр эрттирингe болгаш өске-даа хөй-хөй чугула айтырыгларны шиитпирлээринге улам таарымчалыг байдалды тургузар апаар» деп, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев демдеглээн.

Сессияның ажылы ажылхерекчи байдалга эртери чугула деп санап турар бис. Оон кирижкилериниң хөй кезиинин бодалы ыныг боор. Ынчалза-даа шуптузунуу ыныдыг эвес ышкаш деп, А. А. Громыко уламчылаан.

Сессияга өске бодалдар-биле, оон бедик сорулгаларынга дүүшпес бодалдар-биле келген кижилер база бар деп чүвени чамдык чугаалар херечилеп турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы тускай сессиязы бодунун ажылын таарыштырып, чөптүг шиитпирлерни үндүрүп тургаш, чавырылдырыышкынны чогумчударынга, тайбыңны быжыглаарынга болгаш делегей кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге бодунун эвээш эвес үлүүн киирер дээрзинге Совет Эвилели идеген турар деп, А. А. Громыко түннелинде чугаалаан.

ВДР. Ханойда Батьмай деп эмнелге чери дайын үезинде бомбалаашкынга таварышкан. Тайбың тургустунганының соонда кыска үеде ооң элээн кат корпустарын катап тургускан.

ЧУРУКТА: Батьмай деп эмнелгениң катап тургустунган корпузу.

В. БУДАННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянын Коммунистиг партиязының Чингине секретары Ж. Марше президент сонгулдазынга чоон күштериниң чаңгыс аай кандидады Ф. Миттеран-биле ужурашкан. Болган беседа үезинде сонгулда мурнунуң кампаниязынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалашкан.

* * *

ТОКИО. (СЭТА). ССРЭ-ниң Японияда элчини О. А. Трояновский апрель 11-де Японияның Премьер-Министри К. Танакага чораан болгаш совет-япон харылзааларны улам ынай хөгжүдер талазы-биле СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын аңаа дамчыдып берген.

Ол-ла хүн Японияның Премьер-Министри совет чазак делегациязының баштыңы, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимовту болгаш ССРЭ-ниң даштыкы садыг банкызының баштаар черинин дергзы Ю. А. Ивановту хүлээп алган. Ол ужуражыышкынның үезинде Сибирьниң бойдус курлавырын шиңгээдип алыр талазы-биле совет-япон экономиктиг кады ажылдажылганың үр хуусаалыг тодаргай төлевилелдерин боттандырарынга хамаарышкан айтырыглар талазы-биле санал-онал солчуушкуну болган.

Премьер-Министрге болган ужуражыышкын ажыл-херекчи болгаш найыралдыг байдалга эрткен.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Франциянның даштыкы херектер министри М. Жоберни апрель 10-да хүлээп алган.

Министрлер ССРЭ-ниң болгаш Франциянның аразында политиктиг консультацияларның тургустуна берген практиказын ёзугаар совет-француз харылзааларның айтырыгларын, а ол ышкаш делегейниң чамдык айтырыгларын, оон иштинде Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың ажылынга, Чоокку чоон чүүте байдалга болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалашкан.

Беседа чылыг, найыралдыг байдалга эрткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко ол-ла хүн Алжир Улус Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң дергзы Х. Бумедьен-биле база ужурашкан.

Найыралдыг байдалга эрткен беседа үезинде бот-бодунга таарымчалыг айтырыгларны, оон иштинде КНО-нуң Кол Ассамблеязының VI тускай сессиязының ажылынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалашкан.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

● **КОПЕНГАГЕН.** Данияга ченсегленишкинни дужүрер дээш демисел неделязы апрель 22-ден 28-ке чедир болур.

● **РИМ.** 1973 чылда Италияның даштыкы садыг балансызының карышкаа 3.254,7 миллиард лир акша болган, а 1972 чылда 434 миллиард лир турган.

● **ПАРИЖ.** Май айда болур президент сонгулдазынга чоон күштериниң чаңгыс аай кандидады—Франциянның Социалистиг партиязының бирги секретары Франсуа Миттеранны деткиирин Франциянның күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязы шиитпирлээн.

● **БОНН.** Барыын Германияның хөй-ниити организациязы болуп турар Грециябиле эп-сеткил каттыштырылгазының идепкей комитеди политиктиг бүгү хорудаттыргаларны хосталарын, ол ышкаш демократтыг эргелерни болгаш хосталгаларны катап тургузарының шиитпирлиг хемчегларын алырын дегээн.

● **ДЕЛИ.** Амгы үеде эң чаа эмнериниң кол кезиин Индияның күүненин фармацевт будүрүлгелеринде ыныг турар. Оларның аразында антибиотиктер, туберкулез болган өске-даа аарыгларны эмнээр эмнер бар.

● **ДАККА.** Бангладештиң найысылалының сонгу талазынга 240 км черге бараан болгаш пассажир сөөрткен ийи эскиресс үскүлешкениниң түннелинде дөрт кижи өлген, 8 кижи аар балыгланган.

● **НЬЮ-ЙОРК.** Колорадо штатта Гранд Джанишкен хоорайның төп кезээнде бир кварталга күштүг өрт болган. Өрт машиналары көп турар аразында-ла 8 улут бажың өрттенип калган.

● **ГАВАНА.** Космонавтика хүнүнге тураскааган совет маркалар делгелгеан куба-совет найырал ассоциациязының бажыңында ажыттынган.

● **БУЭНОС-АЙРЕС.** Латин Америка-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Аргентинада шимчээшкинниң эрттирген хуралының киржикчилери Парагвайда политиктиг хорудаттырганнарны доп-дораан хостаарын негээн.

● **АДДИС-АБЕБА.** Эфиопияның Аваш болгаш Тандахо хоорайларының аразында 303 км узун дурттуг шоссе орукту ажыглалга киирген. Оон ачызында Аддис-Абебадан Кызыл далай эринче баарының үезинде 10 шаккa кызырылган.

● **КАНБЕРРА.** Май 18-те чуртка бүгү-ниитиниң сонгулдазын эрттирер дээнин Австрияның премьер-министри Г. Уитлем дыңнаткан.

(СЭТА).

Кубада орук тудуу

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның национал автоорууның тудуу дүрген темп-биле чоруп турар. Барыын үктен чоон үүкче шөйлүп чоруткан, чуруттун үлетпүр болгаш көдээ ажылагый зоналарын тудуштурар муң километр узун автоорууның төлевилелин куба болгаш совет специалистер кады кылган. Ол орук ажыглалга киргеи соонда республикада үүк сөөртүлгезиниң үштүн ийи кезээн эзлеп турган өске оруктарга шимчээшкин эвээжээр.

Кубаның Коммунистиг партиязы болгаш Революстуг чаза орук тудуунче улуг кичээнгейни угландырып турар. Чүгле сөөлгү он үш чылда бо сорулгага 600 миллион песо акшаны үндүрүп берген. Оон-биле кады чуртта ам ажылдап турар оруктарны эки байдалга тургузарынче кичээнгей салып турар.

Механизаторлар слёду

1974 чылда Чоон-Хемчик район көдээ ажыл-агый культураларын 45.800 гектарга, оон иштинде тарааны 32.350 гектарга, кол культура — кызыл-тасты 17.749 гектарга тарыыр. Тараа /культураларының га бүрүзүнге онааштыр 10,2 центнер дужүттү алыры, күрүнеге 5320 тонна тарааны садары районнуң социалистиг хүлээлгезинде көрдүнген.

Районнуң мурнакчы механизаторлары, тараажылары часкы хову ажылдарынче аъттанырының бүдүүзүнде Чадаананың Культура бажыңынга чыглып келген. Тарылгага канчаар белеткенгенин, чарышка киришкеш алган хүлээлгелерин күүседири-биле канчаар ажылдаарын олар аңаа чугаалажып, арга-дужулгазын солушканнар.

Мурнакчы ишчилериниң район следунга СЭКП райкомунуң секретары Т. Ш. Сарыглар «Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында хову ажылдакчыларының ажылының түннелдери болгаш тодарадыкчы чылда сорулгалары» деп илеткелди кылган. Тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын будүрерин база белеткээрин 1973 чылда көвүдедир дугайында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, бодунга алган хүлээлгезин күүседир дээш чоон-хемчикчилер багай эвес ажылдаанын илеткелчи айыткан. Район тараа будүрерин көвүдеткеш, тараа садар планын 111,8 хуу күүсеткен. Оон-биле кады чогуур хемчээлдиг үрезинни, мал чемин уруп алган. Чер ажылын сайзырадырынга идепкейлиг киржип, бедик үре-түннелдиг ижи-биле ажыл-агыйын, харын-даа районну алдаржыткан мурнакчы тараажыларны ол адаан.

Тараа культураларының бедик дужүдүн өстүргени база белеткээрин көвүдеткени дээш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз, «Октябрь 30 чылы» колхоз РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын будүреринге болгаш белеткээринге эки үре-түннелдиг ажылдааны дээш СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шаңнаалдарын: СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң үрезин ажылының бригадазынга (бригадири М. Самбуу) 800 рубльди, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Ак-Шаат бригадазы биле «Алдан-Маадыр» совхозтуң суггатчы звенозунга 600-600 рубльди, «Искра» колхозтуң С. Очур бригадирлээн бригадазынга 500 рубльди тывыскан. Чер ажылын сайзыраткаш, эки дужүттү өстүрген ажыл-агыйларны, бот-орулга-чарылгалыг звеноларны, бригадаларны эш Сарыглар демдеглээш, чер ажылын улам көдүрериниң сорулгаларын күүседиринге бар аргаларны болгаш курлавырларны четпес ажыглап турар ажыл-агыйларны база айыткан. Район 9800 га черни суггарып тарыыр тургаш, ону 600 гектарга чоруткан. Чайгы, күскү чер аңдарылгазының планын күүсетпээн. 1974 чылдың тарылга төлүнүң 49,1 хуузу белеткеттинген. Минералдыг, органиктиг чемишчидилгелерни четпес ажыглап, агротехниканың чурумнарын хажыдар фактылар хөй.

Слётка санал берген К. Алдын-оол, М. Наңзат-оол, К. Хаяң-оол, С. Севек-Доржу, С. Чавыдак, М. Төмүртей болгаш оон-даа өскелер эрткен чылгы четпестерни катаптавас дээш тарылгага белеткелди экижиткенин чугаалаан. СЭКП ТК-ның партияга, совет уруска Кыйгырыынга, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының 1974 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга сорук кирген колхоз, совхозтарының механизаторлары Казахстанның, Белоруссияның, Ростов областың колхоз, совхозтарының, «Сельхозтехника» будүрүлгелериниң механизаторларының көдээ ажыл-агый техниказын ажыглаарын бүгү хемчег-биле экижидериниче угланган эгелекчи чоруун деткип турарын илергейлээн. Тракторларны, комбайннарны, көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын бедик будүрүкчүлүг ажыглаарын чедип алыр дээш аразында чарышты калбарткан.

Часкы чымыштыг иш келген, районда белеткел кандыгыл? Ам 324 тракторнуң 279-у белен. 45 трактор септелгеден үнмээн. «Искра» колхозтан өске — ажыл-агыйлар трактор септелгезин дооспаан. 165 сеялканың 13-ү белен эвес. Андазының 91 хуузу септеттинген. «Чыраа-Бажы» совхоз көдээ ажыл-агый техниказының септелгезин саададып турар. Үрезин арыглаашкыны 100 хуу, а чажар шынарынга чедирген үрезин 96,7 хуу болуп турар.

Механизатор кадрлар четчир. Механизаторларның класын бедидериниң курстары болгаш үшкү класстың трактористерин белеткээр бүгүнүнүн өредилге организастаттынган. Районда 235 кижи үшкү, 116 кижи ийги, 26 кижи бирги класстың механизаторлары болур дээш өренип турар. Кайы-даа ажыл-агыйларның хову турлагларында ам-даа чедир кылдынмаан үүлдер хөй.

Слёттүү киржикчилери көдээ ажыл-агый культураларының дужүдүн бедидер дээш демиселге турушпушаан, районнуң бүгү механизаторларларынга, тараажыларынга кыйгырыгны үндүрген.

Кыйгырыгда мындыг кол сорулгалар салдынган: трактор парыгының будүрүкчүлүүн эрткен чылдың деңнелинге удур 8 хуу, комбайнарның хүнде кылыр ажылының ортумак хемчээлин 15 хуу бедидер, агротехниканың негелделерин шыңгыы сагыыр, чайгы чер аңдарылгазын июнь 20-де, күскү аңдарылганы октябрь 15-те доозар. Сиген ажаап алыр техника септелгезин июль 1-ге чедир, тараа, силос комбайнарын, жаткаларны, арыглаар машиналарны август 1-ге чедир бүрүн белеткээр, 128 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алыр.

Механизаторларының бүгүнүнүн өредилгезин улам-на калбартып, курстарга үшкү класстың 260 трактористерин белеткээр, билир бедидер курстарга 110 механизаторларның профессионалдыг деңнелин ийиги, бирги класска чедир бедидер. Техниктиг ажаалдыны мергежилдиг болгаш доктаамал чорудары-биле хову ажылдарының үезинде бригада бүрүзүнге үш кижиден эвээш эвес мастер-эдикчилериниң звеноларын тургузар.

Ынчангаш тараа культураларының га бүрүзүнден ортумаа-биле 11,8, а суггаттыг черниң гектарындан-на 14 центнер дужүттү өстүрүп алыр дээш сорук кириишкиниг ажылдаар.

Слеттүү сөөлүнде РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң кол инженери С. К. Чавыдакка, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң трактористи С. С. Шүгдүр-оолга «РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг механизатору» ат, тывысканының дипломнарын СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. Куулар тывыскан. Мурнакчы механизаторларны «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдектери болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаан.

М. СЕВЕН.

«Шыының» корр.

Шүлүкчү А. Жаровтуң 70 харлаанынга

МЭЭҢ БАШТАЙГЫ ЫРЫМ

1922 чылдың чазында болган чүве бо. Ол үеним комсомолчулары боттарының салгакчыларынче сагыш салып, аныяк пионерлерниң организациязын тургузар деп шиитпирлээн.

Комсомол Төп Комитединге болган хуралдарга чаа организацияның сорулгаларының, ажыл-херээнин болгаш корумчуурмунун дугайын дыка тодаргай чугаалажып турдувус. Школага пионер ажылының, лагерьлерге чайгы дыштанылганың, пионерлерниң шугум чыскаалының, улуг-улуг чыыштар болгаш походтарның, пионер одагларының дугайында маргыжып-даа, чөп-шөөрежип-даа хөй-ле чугаалашкан.

Бир бе азы ийи бе хуралга Надежда Константиновна Крупская олуржуп, бистиң өгелөөшкинивисти деткип, бодунун бодалын чугаалаан болгаш үнелиг саналдарны киргеп.

Коммунистиг партияның Төп Комитеди пионер организациязын тургузар дугайында саналды чүүдүгүүнген деп чүвени билип турган улус бис. Ол дугайын Владимир Ильич Ленин боду билир ирги бе деп чүвени билип алыксай берген бис.

— Ындыг чугула херекти Владимир Ильич канчап билбес боор, эштер. Билир, билир кижи. Комсомолчу эгелээшкинин дыка чүүлдүгүнүн турар—деп, Н. К. Крупская харылаан.

Олурганнар адыш часкаан соонда Надежда Константиновна мынча дээн:

— Бо хире чугула херекти ыры чокта канчан эгелээр боор, баштайгы пионерлерге бодунун ырызы турарынче сагыш салып көрүнер, эштер! Бодунун, совет ырызы аан...

Ук ыры омак-хөглүг болгаш марш хевирлиг болур дээрзинге хуралга олурганнар шупту чөпшээрешкен, а ырыны чогум кым бижиирил деп айтырыгга комсомол ТК-ның секретарьларының бирээзи чугаалажыышкынны түнней тура мынча дээн:

— Ыры чокка черле хоржок-тур. Ону бижиирин Саша Жаровка дагыр. Ийи неделя хүүсаадан берип каалы, ол-ла. Протоколга шуут ыпча деп бижип кааңар.

Хүндүлүг даалга дээш өөрүп-даа турган мен харын, ынчалза-даа шоолуг эвес чугаалчы турганымны, наазымда чаңгыс ыры безин чугаатпаанымны сактып келгеш, даалганы күүсетпезим ол чоор бе деп бодап, муңгарай-даа бөөр турдум.

Эки эжим, 25-ки Чапаев дивизиязының комиссары чораан Дмитрий Фурмановту сактып келгеним чаяан болган чүве. «Фурманов сагыш чованғыр, дузалаачал кижи болгай. мөөң байдалымны билгеш, комсомол ТК-га көөп, күүседип шыдаваым даалгадан мени чарып алыр боор» деп бодал-биле аңаа чүгүрүп келген мен.

— Черле шыдаваым чүведир, ТК-га бараалам!— деп аңаа чугааладым.

Чүге чүве ийик. Фурманов каттырыпкан. Ооң соонда:

— Коммунист кижиге шыдавас чүве турбас ужурлуг—диди.

— А чүге каттырдың ынчаш, чугле ыглаар болза экидир ийин.

— Ыглаан-даа херээ чок боор, сөөн дугайында каттырбадым. Бистиң 25-ки дивизиядга болган бир таварылга сагыжыгга кирип келди.

Чаа чечектелген чодураа адаанга олуруп алганывыста ол меңээ чугаалап орган:

— Бистиң дивизиягга ыры база херек апарган. Поход үезинде 218-ки полктуң дайынчылары менден мыйдыг негелде кылган: «Комиссар, чапаевчилер дугайында, Стенька Разин аттыг 218-ки полктуң дугайында ыры херек-тир...» Чүү деп бодаар сен че, база-ла чөптүг негелде-ле болгай. Чапаевчилер дугайын ырдажыры чөптүг. Ынчаарга поход үезинде ырыны кайын тывар боор, шүлүк бижиир, музыка чогаадыр хамаан чок, билин чүгээр кижи безин чок чүве болгай. Шыдаваым чүве болган. Ырыны дайынчылар боттары тыпкан...

Фурманов хүлүмзүрүп олур.

— Ховуга кезек дыштанылга болган чүве. 218-ки полктуң турган черинге чедип кээримге, дайынчылар ырлашкан тур: состерин дыңнаан чоруум, аялгазы— хүрээнин болду. Шүлүкке дөмей эвес-даа бол, мүн-не ырыга дөмей аан...

Фурманов дайынчы планшединиң иштинден демдеглел дептери үштүп келгеш, шүлүк-даа эвес, аңаа өөстер номчуп берди. Ырының сөзү ол чүве-дир ийин.

— «Баштыңчы болгаш эш Ленин, Бүгү-россияның социалистиг Кызыл Армиязы, маадырлыг 25-ки дивизияның командылал составы болгаш Стенька Разинниң 218-ки полугу үр үеде делгерээр болзуп!»

Ындыг состеран ыры, ылгыс каарга кижи кайгаар, ынчангаш мен база боданы бердим. Дмитрий Андреевич билип каан боор, чугаалай-дыр:

— Бо төөгүнү бода, Саша... Сөөн чогаадыкчы арган чапаевчилерниңден бедик болгай, ырыны чогаадыптар боор сен.

Баштай ырының аялгазын дилеп турган бис. Мөөң өөрүм мөөн-биле кады аялга дилеп, культпоходче чоруп турган. Концерттер-даа көрүп, хоржум-шин театрларынга барып турдувус. «Фауст» деп операны ийи катап дыңнадывыс. Ырының сөзүн чогааткаш. «Фауст» деп операда «Солдаттар марыжының» аялгазын бодүүнчүдүп, чамдык кезээн шуут өскертип алгаш, ырлажып эгелээн бис. Комсомол ТК-ның секретариады ырыны чүүлдүг деп соонда аялганы чурумчудар дугайында шиитпир үндүрген.

Бистиң эживис, музыка техникумунун дыңнакчызы Сергей Дешкин ырлап турарысты дыңнап, ноталарны эткен, ынчангаш ол ук ырның аялгазының автору болуп арткан.

«Одаглар чашбыышталызын!» деп ырыны ырлаан баштайгы одаг культураның болгаш дыштанылганың амгы Сокольники парыгының девискээринге болган. Чүгле пионерлер эвес, ада-иелер, партия удуртукчулары, журналистер, комсомолчулар пайысылалдың бүгү районнарының төлөөлекчилери аңаа чыылган чүве. Ырыны баштай уруглар хору күүсеткен, ооң соонда аңаа чыылган бүгү кижилер деңге ырлаан.

Пионериң бо чыыжының хүндүлүг аалчызы болуп, Дмитрий Андреевич Фурманов база келген.

— Кайгамчык чаагай аргаарыг хуралы болду але! Оон аныг салгын көөп тур... А одаган чалбыыш дүүдүүштелип тур... Ол чалбыыш бистиң улуг келир үевис—деп, Иваново-Вознесенскиден келген буурул баштыг большевикке Фурманов чугаалаан.

Дмитрий Андреевич менче көрүп келгеш:

— Эки-ле ыры болган-дыр дуңмакым! Ону канчаар чогаатканыңны меңээ чугаалаарын үтпас сен аз...—диди.

Каттырыпкаш, харылаан мен:

— Ырыны бе, ону чапаевчилериң аргазы-биле чогааткан чүве болгай! Четтирдим, Митяй!

САЛЫГЛАР ЧИДИГЛЕНГЕН

Шыдыраа талазы-биле «Спартактың» республика чемпионадында дөрт салыг эрткен.

Үшкү салыгда Хеймер-оол Ондарга удур Кан-оол Саян караазы-биле француз камгалалды ойнаап, чедишкин чок болуп, төнчүзүнде удурланыкчызы оглун мерзе үндүрер аргалыг апаарга, дүжүп берген. А Даваа биле Н. Чыргал-ооллуң араазында салыгның түнелиде хайымнашкан. Л. Мохов Хову-Аксының төлөлекчизи С. Пановту, аныяк шыдыраачы В. Бузыкаев Б. Ооржакты уткан.

Өске үш салыг соңгаарлаттынган.

Дөртку салыгның оюннары шуптузу түнелдерлиг доозулган. Н. Чыргал-оол агы-биле ойнаап, мерзе мурнунда оглун каан бериптер эге-биле Ак-Довурактан келген Ю. Сенгеловту удаткан чок-ла тиилеп алган. Кызылчылар Н. Онуфриев биле Д. Канчыырның араазында салыгта баштайгызы кара таланың мерзезин ийи бодага орнап алгаш, сөөлүнде бодунуң мерзезин чара шаптырыпкаш, дүжүп берген. К. Тугаржык биле А. Давааның оюну база-ла ындыг түүнел-биле дооступ, ийигиин уттурган.

«Спартактың» чемпиону Л. Мохов караазы-биле хоочун шыдыраачы К. Саянга удур ойнаап, бодазы-биле ооллар чипкеш, удуп алыр дээн кордалы бүтүүн. Оюнунуң төнчүзүнде артык тергелиг арткан ак тала удары чугаажок боорга, чемпион аштырганын миниидген. Ол дээрге Моховтуң баштайгы чидирии болган. Ам ол үш санныг.

Кандидатка мастер М. Адыг-оол оюнуң эгезинде-ле артык бодалыг болгаш эки туруштуг турза-даа, харыысалга чок ойнап, Х. Ондар-биле хайымнашкан. Д. Бурхинов агы-биле эгелээн, чедишкинниг шавар халдашкынны чорудуп, Б. Ооржакты удар хиреліг турган, шагы төнүп келгенинин хараазывдан тергезин көрбейн чидирткеш, дүжүп берген. Ол Ооржакты баштайгы тиилелгеи.

Дөрт салыг соонда Х. Ондар биле Н. Чыргал-оол 3,5-3,5 санныг.

О. ИРГИТ.

КЫЗЫЛЧЫЛАР СИЛЕРГЕ

Суббота кежээзинде «Енисей» болгаш «Энергетик» Культура бажыңнарынга аныяктар кежээлери эртер. Хөгжүм-шин театрынга ол хүн эртенгиниң 10 шакта республиканың эң шыырак мөгелериниң киржилгези-биле хостуг хүреш маргылдаазы эгелээр.

Воскресеньеде Политиктиг чырыдыышкын бажыңына «Делегей байдалының дугайында» лекцияны хүндүскүнүң 14 шакта дыңнап болур силер. Делегей харылаалларының институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, экономика эртемериниң доктору Л. П. Спиридонов лекцияны номчуур. Ол-ла кежээ 20.30 шакта Тыва АССР-ниң улуштун, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Күжүгет Хензиг-оолга удурткан эстрада-цирк болуунуң концерти 18 болгаш 20.30 шактарда болур.

№ 3 микрорайоннуң агитпунктузунга («Тыва тудуг» трестиң клуву) «Херек үүгедиишкиниериниң чылдаганнары болгаш ооң байдалдарының дугайында» лекция 16 шакта эгелээр. Лекция соонда кино болур.

№ 4 микрорайоннуң (Пионерлер бажыңы) агитпунктузунга кадык камгалал ажылдакчылары-биле соңгукчуларның ужуражылгазы эртер. Эгелээри — 16 шак.

Хөгжүм-шин театрынга субботада эгелээн маргылдаа уламчылаар.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 13-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

10.30 — Уругларга. «Эң-не хүндүткелдиг». Мультфильм. 10.40 — «Аныяк назынның эрии». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыцылгалар программаазы. 12.05— Медээлер. 12.10 — Өөнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер. «Бүрү болгаш куш оглу», «Элдептиг пар». 12.30 — «Кадыкшыл» программаның почтаазы. 13.00 — «Музыкалыг киоск». 13.30 — «Болур-даа, болбаспаа шыкаш». 14.30 — Өөнүг телекөргүзүг. Хоккейге делегей чемпионады. Швеция биле СССР-ниң шилиндек командалары. 3-кү оюн. 15.10— Өөнүг телекөргүзүг. А. Пахмутова. «Гагаринниң сылдызы». Ырлар болүү. СССР-ниң улустун. артизи Ю. Гуляев күүседир. 15.30— Телекөргүчүлерниң айтырыгларынга политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Жуков харылаар. 16.00 — 16.10 — Чапсар. 16.10 — Өөнүг телекөргүзүг. Концерт. 16.30 — «Кинопанорама». 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Тыванын неделязы». Информастыг программа. 18.45 — Уругларга. Мультфильм. 19.00 — Телемедээлер. 19.15 — Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.20 — «Циолковскийниң төрээн чуртунда». Телеочерк. 19.50 — Өөнүг телекөргүзүг. «Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Дайын болгаш тайбың». Уран-чечен фильм. 3-кү сериязы. «1812 чыл». 21.15 — Өөнүг телекөргүзүг. Хоккейге делегей чемпионады. Польша биле ЧССР-ниң шилиндек командалары. 2-ги, 3-кү оюннар. 22.45 — «Ye». Информастыг программа. 23.15 — Өөнүг телекөргүзүг. Политиктиг ырларның Берлинде фестивалы. 23.55—02.15 — Өөнүг телекөргүзүг. Хоккейге делегей чемпионады. ГДР биле ССРЭ-ниң шилиндек командалары.

Редакторнуң оралакчызы М. П. СМИРНОВА.

КИНО

АПРЕЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл чораан силер бе?» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.10, 18.50, 20.35 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чорвен биле Скроллан» 9.30, 11.15, 15.20, «Чагыртпаанар» 17.00, «Иван Васильевич профессиязын солун тур» 13.00, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хоран сиген» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Далай дувунде хоорайның дилекчилери» 15.00, «Ынакшыл болгаш карак чажы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАА КИНОНУ КӨРҮҢЕР

«Левфильм» студиязының үндүргени «Ынакшыл чораан силер бе?» деп делгем экранныг, өөнүг, музыкалыг, танцылыг, ырлыг, лириктиг кинокомедия республиканың киноэкраннарында үнүп эгелээн. Кинода Митя биле Олянның ынакшылынын, улуг улустуң оларга хамаарылгазының дугайын, кижилериниң аажы-чаңын бүгү талалыг көргүзүп турар.

Критика болгаш библиография

ӨЗҮЛДЕНИҢ БЕРГЕЛЕРИ

Сөөлгү дөрт-беш чылдарда тыва прозаның хөгжүлдезинде элээн чогумчалыг өскерлиишкиннер болган. Ону хамыктың мурнунда «улуг прозадан» эскерер бис. Чаа романнар, тоожулар удаа-дараа көстүп кээп, номчукчуларның кичээнгейин хаара тырткан. Оларның дугайында солуннарга бижип, радиога, телевиденнеге, номчукчулар конференцияларынга база аңаа чугаа-даа кадында үргүлүү чугаалажып турар.

Романнарның, тоожуларының авторлары улустуң шаандагы болгаш амгы чуртталгазында бир мөзүлеш үүлдерни, овур-хевирлерни чуруп, амгы үеним чугула амыдыралчы айтырыгларын кодургүлээн.

Бистиң үеним кижилериниң овур-хевирлерин көргүскен улуг хемчээлдиг проза чогаалдары-биле холбаштыр бир дугаарында богун бистиң арвыста чок чогаалчыларның — С. Токаның «Чоннуң оглу», «Хайыраканчылар» деп документалдыг тоожуларын база О. Саган-оолдуң «Төрээн кижилер» деп романын адаар херек.

С. Токаның үстүнде адаан тоожуларының маадырлары— Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуга чаалажып чораан эки турачылар. Чогаалчы бо үеде тайбың күш-ажылдың мурнуку одуруунда турар ол кижилериниң амыдыралчы дуржулгазын, бедик партийжи болгаш хамааты мөзүг-шыпарларын онзалап илереткен.

Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оолдуң аныяктарга улуг үлегер-чижектиг эрткен оруун чуруп ламчыткан «Чоннуң оглу» деп тоожу шериг-патриотчу ужур-утказыг чогаал бооп турар. «Чоннуң оглун» маадырын намдары кылдыр бижээн болза, «Хайыраканчылар» деп тоожуну бир колхозтуң ажыл-ишчилериниң боттуг херектерин уранчыдып чырыдарынга тураскааткан. Эрги удуртукчуларның буруузу-биле сандарап баткан колхозту кыска хуусаада мурнакчы ажыл-агыйларын деннелиивче үндүр тырттарынга шиитпирлиг рольду ойнаан эки турачы Чичен-оол болгаш өске-даа коммунистернин, мурнакчы колхозчуларның дугайын чогаалчы дыка чылыг сеткил-биле тоожун турар.

«Чоннуң оглун» болгаш «Хайыраканчыларны» чогаалчы мурнуку документалдыг тоожуларындан артык чурумалдыг кылдыр бижээн. Уран-чечен талазы-биле хоомай чедер оларда база бары шын-на харын. Ынчалза-даа бо чогаалдар тыва документалдыг прозаның моон соңгаар сайзыраарынга дөрт салдар хамаарылгалыг болуру чугаажок.

Бөгүнгү тыва прозада көскү черни О. Саган-оолдуң «Төрээн кижилер» деп романы эзлеп турар. Ол болза А. Даржаанын «Демир оглу» деп романы-биле кады, тыва ажылчын ангы дугайында чугула темага тураскааткан баштайгы улуг чогаал бооп турар.

Чогаалчы аныяк ажылчын оолдун аажы-чаңында чаражтелептиг, кижизиг үүлдерни илередиривче кол сагыш салган. Романда совет кижи хуупа амыдыралынга, эш-өөрү, чоок кижилери-биле харылаазынга көндүг болурул деп айтырыгга харыы берген. Ол чогаалды номчаап, кижилер чоокшулажыр, бот-боттарын деткижер ужурлуг деп шак мыйдыг мораль талазы-биле түнел кылыр бис. Романның кол маадыры Өргежиктиң овур-хевирин чогаалчы бистиң сеткиливиске чоок, эргим бооп артар кылдыр тургузуп шыдаан.

«Торээн кижилер» ышкаш бөгүнгү ажылчын улус дугайында улуг чогаалдарның көстүп кээп турар апарганы таварылга эвес. Ажылчын амгы бистиң республикада база кол социал-экономиктиг күш апарган. Ажылчын хүрээлеңге тыва кижиниң национал характериниң чаа шынарлары хевирлеттинип турар. Бо бүгүнү уран аргабиле чырыдарыг тыва чогаалчылар боттарының чугула сорулгазы деп чөптүг медереп билген.

Ол дугайын А. Даржаанын «Демир оглу» деп романы база херечилээн. Ында амгы улуг заводтуң ыарын техниказын шиитээдип, цех начальнигинге чедир депшип өскен аныяк ажылчын оолдун овур-хевирин тургускан. Үстүнде көргенивис чогаал-биле деңней бодаарга, автор кол кичээнгейин маадырларының бүдүрүлге, ажыл шугумубиле харылааларын, чөрүлдээлерин чуруп көргүзеринче угландырган. Даржаа ажылчын профессиянын романтиказын илередип, ажылчын кижиниң ак сеткилдиг, алдар-аттыг, принципиалдыг болур дугайында идеяны дамчыдар деп соругдалды салган. Авторнуң бо талазыбиле оралдажыышкынны элээн чедимчелиг түнелдерни берген. «Демир оглу» деп романдан номчукчулар амгы заманның бир мөзүлеш үүлдерин эвээш эвести таныш корген.

Ооң-биле кады, чогаалчының баштайгы «Эриң эрези» деп романы-биле бир дөмей, бо романны уран-чечен тургузуунда сула үүлдер арбын таваржып турар. Даржаа чогаалга көргүзер характерлерни амыдыралдан эскерип билзе-даа, оларны чогуур реализтиг уран арга-биле дамчыдып шыдаавайн турар. Маадырларын ажы-чаңын, сагыш-сеткилин көргүзерде хөй таварылгаларда нинти алдөөртиг, схемажыдылга-биле кызыгаарлангаш, психологтуг шын чуруушкунну чедип албайн турар.

Ол үүл, чижөлөөрге, романда конфликтини (чөрүлдээни) ыракта четпес ажылын көргүскениниң тода илереп турар. Эң ылаңгыя чөрүлдээнин үнген дөзүн автор амыдыралчы, тодаргай, номчукчуну бүзүредип шыдаар барымдаалар-биле бадыткаваан.

Черле ынчаш конфликтини чогуур реализтиг деңнелге көргүзүп шыдавайн баар чорук үүгле «Демир оглунда» эвес, а өске-даа чогаалдарда таварышкылаан турар. Бо дугайты Б. Ондарның «Баштайгы чыл» деп тоожузун немей чижеглеп болур.

«Баштайгы чыл» нинтизибиле эки бижээн, өөреништиг чогаал. Ооң темазының чаазы, дыл-домаанын чурумалдыы, үлегерлиг маадырының толептиг мөзү-шынары — бо бүгү база өске-даа чедимчелиг үүлдериниң ачызында тоожу номчукчуларның сонуургалын чаалап алган. Ынчалза-даа автор чогаалда чөрүлдээнин, демиселдин шугумун чедир ажылдап кылбаан. Аныяк башкы Делгермаа биле «берге» аажы-чаңныг Тевектээр, Коля адашкыларның аразында карышкак үүлдүн үнүп келгенин тыныг илереткен болза-даа, ооң канчаар уламчылаанын, дыңзыкканын база шиитпирлеттингенин автор колдуунда чүгле чүгүртүр көргүскен, ынчангаш тоожуда чөрүлдээнин шугумун тода ажыдып шыдаваан. Институтту чаа-ла дооскан аныяк башкы кандыг бергелерге таваржын база оларны канчаар ажып эртип турган, удуртканы клазынга үс хуу өөредилгени чедип алганы колдуунда билдинмейн арткан.

Амгы үенин темаларынга тураскааткан чогаалдарның аразында сөөлгү, үеде С. Сүрүн-ооллуң «Авазынга даңгырак» деп чаа тоожузунуң дугайында каш-даа болза сөс чугаалаары чугула. Тоожуга хамаарыштыр бодалдар шуут карышкак: ооң дугайын бирде утка чок, бирде ажыктыг чогаал дээн ийи янзы чугаалар дыңналып турар.

Шак ындыг удурланышкак үнелээшкиннер ук тоожунуң бодунун иштики чөрүлдөөринден үнүп турар. Үүл дээрге, автор эвээш эвес кижилериниң аарыы апарган арагалаашкынныг хоразын тодаргай, шыныг тоожуушкуннуң дузазы-биле көргүзер деп чөптүг сорулганы бодунуң мурнунга салгаш, мүнне чамдык чогумчалыг түнелдерни чедип алган. Ынчалза-даа ол сорулганы боттандырарынга бо таварылгада чогаалчының уран аргазының чедишпейн барганының хараазы-биле идейлиг утказы тода билдинмес чогаал торүттүнген: ында ийи хоочураан арагачының дугайында, оларның совет моральга база күрүне ажылдакчылары улустуң нүүрүнге таарышпас үүлгедиглериниң дугайында узун, натуралистиг чугаа колдаап, арагалаашкынга удур хөөн кончуг эвээш болгаш кошкак дыңналып турар.

«Авазынга даңгыракты», ынчангаш дыка маргылдаалыг чо[illegible] деп санавас аргажок. Автор, чогаалчылар Эвилелиниң баштаар чери база ном үндүрер чер шак-ла ооң ужурунда ону иштики чугаалажыышкынче киирбейн, түвек чогу-биле, бүдүү үндүрүптеривче далажыышкан эвес ыйнаан. Тоожуну баш бурунгаар чугаалажыышкынче киирген болза, ооң сула үүлдери кошкап, чедимчелиг талазы күштелир турган ийик. Ол дугайын авторнуң чүгле талантызы эвес, а харын чогаадыкчы дуржулгазы бадыткап турар. Ооң база-ла чоокку үеге хамааржыр «Лейтенантының даалгазы» деп тоожузун-даа чижеглеп көрөлиңер. Сүрүн-оол бо чогаалынга ооң бөөр үжен чыл эрткен болуушкуннарны чуруп, күш-ажылчы тыва орус кижилериниң пайыралын, ...риоттуг сеткил-соруун эки көргүзүп шыдаан болгай. Ол чогаалда база-ла чамдык чедир ажылдаттынмаан үүлдер бары бар, ынчалза-даа оларже ханылаксавайн тур бис. Кол чүве үүдел дээрге, «Лейтенантының даалгазы» идейлиг соруу-биле бистиң үеним байдалынга дүүшкен чогаал бооп турарында.

Бөгүнгү прозада тоогу темазы чугула черни чөптүг эзлеп турар. Эрткен үеге тураскааткан чогаалдардан К. Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп романы тыва литературага төөгүнүн болуушкуннарын көрүнчүктелдиреринге бурунгаар базым болган.

Кудажы төөгү материалдарынга болгаш улуг кижилериниң херечилээшкиниринге даянгаш, революция мурнундагы социал болүктериниң кижилериниң аажы-чаңнарын, ишти-хөөнүн шиитпир-биле чедишкинниг чуруп көргүскен. Романның композициязын база таарымчалыг тыпкан: ядыы арат Сүлдемкиң ог-бүлезиниң кижилериниң орүктарын, салым-чолун тус-тузунда уктап «истеп» турган, чогаалчы романның сюжет шугумнарын амыдыралдың хой-хой булуңнарынче шөйүп чоруткан. Ооң ачызында шаандагы тыва шиитпелдиң делгем чурумалы тургустунган. Доччулап чугаалаарга, «Уйгу чок Улуг-Хемниң» чедимчелиг талалары хой, оларны догерезин, оске-даа чогаалдар-биле бир дөмей, кыска үүгүс каксы безин санап чугаалаар аргажок.

Ооң-биле кады романда илдең четпестерни оюн эртип болбас. Чүнүн-даа мурнунда бо чогаалды номчуурга, эвээш эвес шойдунчек черлер эскертиниң турар. Автор эмин эрттар узун, харыдаа артык болүктерни, эпизодтарны тоожуушкунче киргилээн. Чижөлөөрге, Савандының Таңды сыныңче «аңнап» чораанының дугайындағы зге романның композициязының эвинче кирбейн турар. Черле ынчаш, романның «чугаазын ковудедир» чорук Кудажының үүгле бо эвес, а «Ырак булут» деп романында база таваржып турар.

«Уйгу чок Улуг-Хемде» тыва араттарның иштики феодалдарга болгаш маньчжуркыдат дарлакчыларга удур ала-чайгаар демиселиниң дугайында солун чугаалап турар. Ынчалза-даа ол демиселдиң бир хевири кылдыр болүүлежип мал оорлаар чаңчылды делгереңгей чуруп көргүскениниң бистиң үеним оорларының ходелиишкининден онза ылгалыг үүгүе эскертинмес. Ынчангаш ол болуушкунну хөөредип көргүскени, бис бодаарывыска, авторнуң ышкындыры бооп турар.

Амгы үеде тыва литературада «улуг прозаның» хөгжүдезин элээн шапкын чоруп турар. Прозада чогаадыкчы чедишкиннер эвээш эвес. Ынчалза-даа бистиң үеде хайнығын турар амыдыралдың негелдерингге кылдынган үүлдер ыракта чедир харылап шыдавас. Роман, тоожу ышкаш улуг чогаалдар бижиринин дуржулгазын чедип алган чогаалчыларның саны ам дээрезинде кончуг эвээш. Ооң ангыда бо талазы-биле мергежил амдаа эвээш дээрзин үстүнде көргүскен чижектер соглен турар-дыр. Тыва прозаның чаа чадаже кодүрлүп, республикада идей-эстетиктиг кижидилгеге ооң ролюнун ам-даа күштелиринге бижиттинген чогаалдарны бүгү тала-биле чугаалажып, сайгарары чугула ужур-дузалыг болур ужурлуг.

А. КАЛЗАН,
филология эртемериниң кандидады, критик.

ЧАС. А. ФИЛИППОВТУҢ фотоэтюду.

Даштыкы дылдар өөредириниң мерген аргаалары

Москвада даштыкы дылдарның күрүнеиниң Мориц Торез аттыг педагогика институдунга бо чылдың эгезинде болуп эткен эртем конференциязын ынчаар адаан. Аңаа Совет Эвилелиниң, Болгарияның болгаш ГДР-ниң өөредилге төптеринден даштыкы дылдарны башкылаарының методиказының талазы-биле эң улуг специалистер киришкен.

Болгар профессор Лозановтуң илеткелин конференцияның киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан, суггестопедиктиг методтуң тывылган төөгүзүнүң болгаш хөгжүлдезинин дугайын ол чугаалап берген. Ол методтуң ужур-утказы болза өөренип турарларны даштыкы дылга хандыкпыдары, салдар чедиреринин психотерапевтиг принциптерин аңаа ажыглаары болур. Адбадал чок шөлээн байдалга музыканы, даштыкы дылда ырларны дыңнап, башкының таарыштыр тургузуп берген чугааларынга киржип турган. Өөренип турар дылының состерин болгаш домактарын аңаа чайгаар-ла билип аптар.

Совет Эвилелиниге, Болгарияга, ГДР-ге болгаш Канадага элээн каш дуржулгаларны кылганының соолунде 1966 чылдан бөөр суггестопедиктиг метод аажок хөгжүп эгелээн. Баштайгы үеде состерни болгаш чугааның домактар каттыжыышкынарын (ийи шактыг кичээл дургузуунда— 200 хире даштыкы состерни болгаш домактарны) өөренип алырынче кол кичээнгей салып турган, ам грамматиканың бөдүүн үүлдерин өөренирин практикалап турар апарган. Ол чорук өөренип турар кижиниң дылын элээн шын кылдыр өөредир арганы берген.

Москвада даштыкы дылдарның күрүнеиниң Мориц Торез аттыг педагогика институдунга суггестопедиктиг методтуң тывылган төөгүзүнүң болгаш хөгжүлдезинин дугайын ол чугаалап берген. Ол методтуң ужур-утказы болза өөренип турарларны даштыкы дылга хандыкпыдары, салдар чедиреринин психотерапевтиг принциптерин аңаа ажыглаары болур. Адбадал чок шөлээн байдалга музыканы, даштыкы дылда ырларны дыңнап, башкының таарыштыр тургузуп берген чугааларынга киржип турган. Өөренип турар дылының состерин болгаш домактарын аңаа чайгаар-ла билип аптар.

Совет Эвилелиниге, Болгарияга, ГДР-ге болгаш Канадага элээн каш дуржулгаларны кылганының соолунде 1966 чылдан бөөр суггестопедиктиг метод аажок хөгжүп эгелээн. Даштыкы состерни болгаш чугааның домактар каттыжыышкынарын (ийи шактыг кичээл дургузуунда— 200 хире даштыкы состерни болгаш домактарны) өөренип алырынче кол кичээнгей салып турган, ам грамматиканың бөдүүн үүлдерин өөренирин практикалап турар апарган. Ол чорук өөренип турар кижиниң дылын элээн шын кылдыр өөредир арганы берген.

Москвада даштыкы дылдарның күрүнеиниң Мориц Торез аттыг педагогика институдунга бо чылдың эгезинде болуп эткен эртем конференциязын ынчаар адаан. Аңаа Совет Эвилелиниң, Болгарияның болгаш ГДР-ниң өөредилге төптеринден даштыкы дылдарны башкылаарының методиказының талазы-биле эң улуг специалистер киришкен.

Болгар профессор Лозановтуң илеткелин конференцияның киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан, суггестопедиктиг методтуң тывылган төөгүзүнүң болгаш хөгжүлдезинин дугайын ол чугаалап берген. Ол методтуң ужур-утказы болза өөренип турарларны даштыкы дылга хандыкпыдары, салдар чедиреринин психотерапевтиг принциптерин аңаа ажыглаары болур. Адбадал чок шөлээн байдалга музыканы, даштыкы дылда ырларны дыңнап, башкының таарыштыр тургузуп берген чугааларынга киржип турган. Өөренип турар дылының состерин болгаш домактарын аңаа чайгаар-ла билип аптар.

Даштыкы дылды өөредирде релаксацияның (долузу-биле кошкадырының) аргаларын ажыглаарының чурумун база шинчилеп тыпкан. Релаксацияның байдалынга турган, студентилер өөренип турар состерин болгаш домактарын башкыны оттүүдүр сымыранын катаптаар, ооң соолунде башкы өөренип туралларны релаксацияның байдалындан үндүргеш, демги-ле өөредип турган состерни болгаш домактарын аңаа арга-биле катаптаар. Ындыг арга-биле эрттирген кичээлдиг 45 минутазының дургузуунда дылдың 100 хире эге-хемчеглерин өөренип аптар.

И. Елисеевның (Ленинград) конференцияга саналы француз дылды өөредириниң түскай онзагай үүлдеринге турасказаттынган. Ооң ол онзагай үүлдери дыл практиказының дыка хөй айтырыгларын хөй планныг кылдыр каттыштырарында болуп турар. Ол дээрге, бир талазында, француз дылдың амыдырал болгаш ниитилел-политиктиг тематикага хамаарышкан чугаа стили. Өске талазында, ол дээрге лекцияда, илеткелде, эртем дыңнадынында болгаш ооң-даа өске үүлдерде чугааның ном-бижимел стили-дир.

С. Аблаң (Минск) даштыкы дылды өөредириниң программчыдылганың, амгы техниктиг чепсек-хереклерниң, ылаңгыя телевидениениң чугула ролюн бодунун саналынга демдеглээн. Даштыкы дылга чугаалаан өөренирин күзээр кижилерге Минскиниң даштыкы дылдар институдунда француз, англи болгаш немец дылдар өөредир телекурстарны тургускан.

Профессор В. Вахмистров (Москва) өөредилгениң техниктиг чепсек-хереклерни сайзырацгайжыдарының болгаш чоп ажыглаарының эргежок чугулазын бодунун саналынга чугаалаан. Соолгу чылдарда ол чепсек-хереклерни башкы ажылының чарылбас кезээ апарган. Оларны ылаңгыя аас-биле чугаага өөредирде калбаа-биле ажыглап турар. Өөредилге планын ёзугаар даштыкы дылдар өөредириниге эвээш шактар берген турда техниктиг чепсек-хереклерни чоп ажыглаары онза чугула ужур-дузалыг, чүге дээрге оларны ажыглаары башкыга шоолуг эвес үе дургузуунда колдуунда класс самбызы ажыглаавайн, чаа материалды өөредир, ону быжыглаар азы ол материалды шиңгээдип алганын хынаар арганы берип турар.

Даштыкы дылдар өөредириниң мерген аргаларының дугайында болган санал-онал солчуушкуну ол талазы-биле ажылдап турар башкыларга болгаш методистерге улуг ажыктыг болган деп конференцияның киржикчилери санап турар.

Николай ВИХЛЯЕВ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амы дырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кадер ажылагый киллизиниң 21-47, улетөөр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн баргада 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 655.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном гидүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле ергелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1) ТС—00190.